

Toplum ve Hukuk Dergisi
2003 Bahar Sayısı

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İcrası Ve Sürecin Denetlenmesi ¹

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları özellikle içerdiği yüksek(!) tazminat bedelleri sayesinde basında haber konusu olurken, kararlar uyarınca ulusal hukukta yapılması gereken değişiklikler ise belirli bir takım nedenlerden dolayı sürekli göz ardı edilmektedir. Avrupa demokrasisinin önemli bir itici gücü olan bu kararların icrası, sadece hükmedilen “tazminat” tutarlarının başvuruçuların banka hesabına havale edilmesinden ibaret olmayıp; başta yargılamanın tarafı olan ülke olmak üzere, Sözleşmeye taraf olan tüm ülkeler açısından bir dizi başka sonuçlar ve yükümlülükler de doğurmaktadır. Bu yazının konusu Mahkeme kararlarının Sözleşmeye taraf devletler açısından doğurduğu yükümlülükler ve bunları denetleyen mekanizmanın irdelenmesidir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Mahkemesi'nin Ulusal Hukuk Açısından İşlevi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, taraf ülke demokrasilerinde sürekliliğin sağlanması ve geliştirilmesinde; insan haklarının korunması ve en önemlisi de hukukun üstünlüğü ilkesinde devamlılık ve tutarlılık sağlanmasında temel bir mekanizmaya sahiptir. Sözleşmeye taraf olan devletler bu ilkelerde bir sürekliliğin sağlanması amacıyla Sözleşme'nin 1.maddesinde belirtilen “ ... taraflar ,kendi yetki alanlarında bulunan herkese Sözleşmenin 1.bölümünde tanımlanan hak ve özgürlükleri tanırlar” hükmünü kabul etmektedirler. AİHM kararlarının icra edilmesi sorumluluğu yukarıda belirtilen temel yükümlülüğün yerine getirilmemesinden kaynaklanmakta ve şu üç hususun gerçekleştirilmesini amaçlamaktadır:a)İhlale son verilmesi, B)Zararın tazmin edilmesi C) Benzer ihlallerin önlenmesi. Özetle, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından verilen kararların Sözleşmeye taraf olan tüm devletler tarafından (Mahkemenin kararları sadece taraf olan devleti değil Sözleşmeye taraf olan bütün devletleri kapsar) *söz konusu ihlalin tekrarını önleyecek biçim ve içerikte* icra edilmesi gerekmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin konumu ve işlevleri tanımlanırken iki temel hareket noktası önem kazanmaktadır. Bunlardan ilki, Sözleşme tarafından geliştirilen koruma mekanizmasının ikincilliğidir ki, Sözleşme kapsamındaki hak ve özgürlüklerin korunmasında temel görev ulusal yetkililere aittir. İkinci önemli nokta ise, Sözleşmenin yaşayan bir enstrüman olması, yani sürekliliğidir. Sözleşmenin bu işlevinin sağlanması, bir başka deyişle günümüz koşullarına ve gereksinimlerine göre yorumlanması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin değişik başvurular nedeniyle vermiş olduğu kararlarla mümkün olabilmektedir.

Mahkeme Kararlarının Kapsamı

Mahkeme, birçok kararında Sözleşme çerçevesindeki esas rolünün, “*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve ek protokollerinde belirtilen hakların belirli kriterler çerçevesinde korunması ve yorumlanmasıyla sınırlı olduğunu; bu nedenle sorumlu devletler tarafından “ihlal tespiti”*

¹ Toplum ve Hukuk Dergisinin Bahar 2003 sayısında yayımlanmıştır.

kararları gereğince iç hukukta yapılacak iyileştirme ve uyum düzenlemelerinin denetleyicisi olamayacağını” belirtmiştir².

Bu prensibin temel sonucu şudur: AİHM vermiş olduğu ihlal tespiti kararlarında ,bu kararların icrası için ilgili devlet tarafından alınması gereken tedbirler hakkında açıklamada bulunmayı reddetmektedir. Buna karşın İnter-Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi doğrudan emirler verebilmektedir.

Dolayısıyla Sözleşme’de belirtilen hak ve özgürlüklerin hayata geçirilmesinde ve korunmasında temel sorumluluk tümüyle ulusal yetkililerin ve mahkemelerindir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Mahkemesi ulusal organ, kurum veya yetkililerin Sözleşme’den kaynaklanan sorumluluklarını yerine getirmede başarısız kaldığı ölçüde konuya dahil olmaktadır.

İlke olarak, ihlâl veya ihlâllerden sorumlu bulunan Sözleşmeye taraf ülkeler, ihlâlin ortadan kaldırılması için (Sözleşmenin 41.maddesi uyarınca hükmedilen tazminatın ödenmesi dışında) iç hukuklarında yapacakları düzenlemelerin seçiminde ve uygulamasında şeklen serbesttir. Fakat sorumlu devletler ihlalin giderilmesi amacıyla yapacakları düzenlemelerde (tespit edilen ihlâl benzer daha fazla başvuruya karşı karşıya kalmamak amacıyla) Mahkeme’nin o konuyla ilgili ölçütlerini dikkate almak durumundadır. Dikkate alınması gereken Mahkeme kararları yakınılan devletler açısından sadece yol gösterici niteliktedir³; ihlâlin ne şekilde giderilmesi gerektiğine dair açık veya kazuistik biçimde hükümler içermemektedir. Buna karşın kararlarda ihlâli ortaya koyan durum etraflıca analiz edilerek yakınılan devletin konuya ilişkin yapacağı düzenleme veya eyleme yönelik dolaylı bir yönlendirmede bulunmaktadır.

Mahkeme’nin ihlâl tespit ettiği başvurularda, ihlâlin giderilmesi için uygulanması gereken temel prensip **Restitutio Integrum** yani **Eski Hale Getirme** prensibidir. Mahkeme, Papamichalopoulos / Yunanistan (1996, 21 AİHM 439) yargılamasında bu prensibin iki yönlü olduğuna dikkat çeker:

“a. Başvurucuyu, mümkün olduğunca (ihlalin olmadığı varsayılarak) bulunabileceği eşdeğer pozisyona getirmek,

b. Başvurucunun, ihlal nedeniyle meydana gelen tüm zararlarını gidermek.”

Bu prensibin esas amacı, Sözleşmeye aykırılığın –mümkün olduğunca- tüm sonuçlarıyla ortadan kaldırılması ve ihlâl öncesi durum tekrardan tesis edilmesidir. Bu tesisin fiziksel olarak mümkün olmaması halinde, örneğin yaşam hakkı ihlallerinde olduğu gibi, Sözleşme’nin 41.maddesinde düzenlenen “tazminat”⁴ kavramı daha da belirginleşmektedir.

Mahkeme Kararlarının İcrası

² AİHM, Belilos / İsviçre kararı,29 Nisan 1988 , Dizi A, No:132 ,paragraf 78

³ Örnek olarak Kruslin ve Huvik / Fransa kararları verilebilir. 24 Nisan 1990 , Dizi A no.176-B,paragraf 34 , Karar DH(92) 40, 15 Haziran 1992

⁴ “Tazminat” (Adli Tatmin) kavramı hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında 41. Maddeye Göre Tazminat (Adil Tatmin) Yükümlülüğü”, Av.Serkan CENGİZ İzmir Barosu Dergisi, Nisan 2002, Sayı:2

Sözleşme'nin 46/1 maddesinde de belirtildiği üzere, taraf devletlerin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına uymaları (özellikle taraf oldukları davalarda) insan haklarının korunmasında ve geliştirilmesinde çok önemli bir mekanizma olan Sözleşme'nin devamlılığı açısından temeldir.

AİHS madde 46/1:“Yüksek Sözleşmeciler Taraf, taraf oldukları davalarda Mahkemenin kesinleşmiş kararlarına uymayı taahhüt ederler.”

Mahkeme kararlarının (gerek inceleme konusu yapılan başvuru gerek bütünsel açıdan) yukarıda belirtilen kriterler kapsamında hayata geçirilmesi yukarıda açıklandığı üzere Sözleşme'nin 46/2 maddesi uyarınca bir diğer Sözleşme organı olan Bakanlar Komitesi'nin⁵ sorumluluğundadır.

Sözleşme Madde 46/2 :“Mahkemenin kesinleşmiş kararı, kararın uygulanmasını denetleyecek Bakanlar Komitesi'ne gönderilir.”

Mahkeme kararlarının icra edilmesiyle kastedilen bir takım benzer ihlallerle gelecekte karşı karşıya kalmamak için gerekli tüm önlemlerin (yasal/idari) devletler tarafından alınması ve en önemlisi de tespit edilen ihlaller nedeniyle mağdur olan başvurucuların bu durumlarına son verilmesidir. Bu son vermeyle vurgulanmak istenilen –eğer “tazminata” hükmedilmişse– tazminatın başvurucuya 3 ay içerisinde ödenmesi(bu sürenin aşılması gecikme tazminatı hakkını doğurur) de dahil olmak üzere ihlalin tüm sonuçlarıyla ortadan kaldırılmasıdır. Tespit edilen ihlalin niteliğine göre örneğin, iç hukukta aynı konuya ilişkin yeniden bir yargılama yapılması⁶(adil yargılanma hakkı ihlali)⁷ veya yakınmaya ilişkin yeni bir soruşturma açılması (iç hukuk yollarının etkin olmadığı tespiti) veya adli sicil kaydının tüm sonuçlarıyla ortadan kaldırılması **“Restitutio Integrum”** yani **“Eski Hale Getirme”** ilkesinin bir yansımasıdır.

⁵ Bakanlar Komitesi Avrupa Konseyi üyesi devletlerin dışişleri bakanlarından ya da her üye ülkenin Avrupa Konseyi Daimi temsilcisinden oluşur. Bu gün itibarıyla Avrupa Konseyine 44 üye ülke bulunmaktadır. Bakanlar Komitesi aynı zamanda Avrupa Konseyi'nin karar organıdır. Kararların denetimi ile ilgili bu mekanizmanın oluşumu incelendiğinde siyasi yönünün oldukça ağır bastığı göze çarpmaktadır. Bu durum AİHM kararlarının denetlenmesi sırasında özellikle Mahkeme kararlarını yerine getirmeyen veya geciktiren devletlere karşı daha esnek bir yaklaşımın benimsenmesine neden olmaktadır.

⁶ Türkiye AİHM kararlarının bir sonucu olarak 03.08.2002 tarihinde kabul edilen 4771 sayılı Yasa ile ceza ve hukuk yargılamasında ihlalin niteliği ve ağırlığı bakımından tazminatın yeterli olmaması halinde, AİHM kararının kesinleşmesinden itibaren 1 yıl içinde yargılamanın iadesi talebiyle Yargıtay'a başvuru yolunu açmıştı. Getirilen bu düzenleme 03.08.2003 tarihinde yürürlüğe girecekti. Yasanın yürürlük tarihinden önce şikayetlerini AİHM'e götürmüş olan başvurucular yasa uyarınca yargılamanın iadesi yoluna başvuramayacaklardı. Bu düzenleme ile ihlallerin gerek nitelik ve gerekse de nicelik olarak en yoğun yaşandığı 1990-1998 yıllarına ait AİHM'de görülmekte olan başvurular kapsam dışı bırakılmıştı. Söz konusu bu eksiklik 4793 sayılı kanun ile kısmen giderilmiştir. 4793 sayılı yasanın 5. maddesi ile 4771 sayılı yasa tarafından getirilen yukarıda özetlenen sınırlamalar (tam anlamıyla olmasa da)kaldırılmış, aynı kanunun geçici 1. maddesi ile de ilgili kanunun yürürlüğe girmesinden önce verilmiş kesinleşmiş AİHM kararları için de yargılamanın iadesi yolu açılmıştır. Yeni yasayla, AİHM kararının kesinleşmesini takip eden 1 yıl içinde ilk kararı veren ulusal mahkemeye yargılamanın iadesi için başvuru imkanı sağlanmış (Bu kanunun yürürlüğünden önce AİHM tarafından verilen kesinleşmiş kararlar için de yasanın yürürlüğü tarihinden itibaren 1 yıllık süre içinde yargılamanın iadesi için başvuru imkanı tanınmıştır) ve böylelikle önceki döneme ait sadece “kesinleşmiş” olan AİHM kararları için yargılamanın iadesi yolu açılmıştır. Yasanın geçici 1. maddesinin lafzından anlaşıldığı kadarıyla, yürürlük tarihi olan 23.01.2003 tarihinden önce AİHM'e götürülmüş ve de yasanın yürürlüğe girdiği tarihte kesinleşme aşamasına gelememiş başvurular kapsam dışı bırakılmış ve böylelikle bu başvurular için yargılamanın iadesi yolu kapatılmıştır. Bu durum Sözleşme'nin 14. maddesiyle bağlantılı olarak tekrardan 6. maddesinin ihlaline sebep olabilecektir.

⁷ Aralık 2000 tarihine kadar olan süre içerisinde 15 kadar AİHM kararı sonrasında ulusal hukukta tekrar yargılama yapılmıştır. Bunların yarısı ceza yargılamasıdır. Tekrar görülen ceza davaları sonucunda sanıklar beraat etmişlerdir. Kararlardan birkaçı şunlardır:Unterpertinger /Avusturya 24Kasım 1986, Piersack /Belçika 1 Ekim 1982 ve 26 Ekim 1984, Jersild /Danimarka23 Eylül1994,Welch / Birleşik Krallık , 9 Şubat 1995 ve 26 Şubat 1996

Sözleşmeye taraf olan devlet tespit edilen ihlâlin gerek başvuru özelinde ortadan kaldırılması, gerekse benzer ihlâllerin önlenmesi amacıyla bir dizi yasal ve idari düzenlemeler yapmak durumundadırlar. Hakkar/Fransa yargılaması bu yükümlülüğe örnek olarak verilebilir. Fransa Hükümeti, (Bakanlar Komitesi'nin 2000/2 nolu tavsiye kararını takiben) AİHM kararı sonrasında yargılamanın yenilenmesine olanak sağlayan yeni bir iç hukuk düzenlemesini yürürlüğe koymuştur.

Sözleşme'ye taraf devletler yukarıdaki yükümlülüklerine ilaveten (Mahkeme'nin vermiş olduğu kararlar gereğince) hayata geçirdikleri yasal ve idari düzenlemeler ile aldıkları diğer önlemleri (buna tazminatın başvurucaya ödenmesi de dahildir) Bakanlar Komitesi'nin bilgisine sunmakla yükümlüdürler. Bu yükümlülük sayesinde ulusal hukukta alınan bir dizi önlem, konuyla ilgili AİHM kararları ışığında incelenmek üzere, Bakanlar Komitesi'nin bilgisine sunulmaktadır. Bakanlar Komitesi Sözleşme'den kaynaklanan denetim yetkisinin bir gereği olarak Avrupa Konseyi İnsan Hakları Genel Müdürlüğü'nün yardımı ile sunulan bilgiler üzerinde bir dizi ayrıntılı inceleme yapmaktadır. İnceleme sonucunda hazırlanan Komite kararları gerek kamuoyuna gerekse de ilgili devlete bildirilmektedir (*Bakanlar Komitesi'nin kararlarına örnek oluşturan dört karar çevirisi yazıya ek olarak sunulmuştur*).

Sözleşme ve ek protokol metinleri, kararlara atfedilen bu öneme rağmen, sadece kararların hangi organ tarafından denetleneceği hususunda bir hüküm içermekte, buna karşın bir takım nedenlerle kararları uygulamayan Devletlere karşı hangi organ tarafından, ne gibi yaptırımların uygulanacağı hakkında bir hüküm içermemektedir.

AİHM kararlarının üye devletler tarafından yerine getirilmemesi durumunda uygulanabilecek yaptırımlar ve kim tarafından uygulanacağı Avrupa Konseyi Statüsü'nde düzenlenmiştir. Statünün özellikle 8. maddesi bu konuya ilişkin hükümler ihtiva etmektedir:

Avrupa Konseyi Statüsü 8. madde: “Avrupa Konseyi'nin üçüncü madde hükümlerini ciddi surette ihlal eden, her üyesi temsil hakkından bir müddet için mahrum edilebilir ve Bakanlar Komitesi tarafından yedinci maddedeki şartlar dahilinde Konsey'den çekilmeye davet edilebilir. Bu davet nazarı itibaren alınmadığı Komite, bizzat Komite'nin tayin edeceği tarihten itibaren bahis mevzuu üyenin artık Konseye mensup olmadığına karar verebilir.”

Avrupa Konseyi Statüsü 3. madde: “Avrupa Konseyi'nin her üyesi, hukukun üstünlüğü prensibini ve hükmü altında bulunan her şahsın insan haklarından ve ana hürriyetlerden faydalanma prensibini kabul eder. Birinci fasılda yazılı gayenin güdülmesine samimi ve fiili bir surette iştirak etmeyi taahhüt eyler.”

Mahkeme kararlarını uygulamamakta ısrar eden devletler, Konsey'den çıkarılmaya kadar varabilen bir takım yaptırımlarla karşı karşıya kalabilirler . Fakat Bakanlar Komitesi, bu sürecin işletilmesinde en azından bugüne kadar pek istekli davranmamıştır. Komite'nin taraf devletlerin dışişleri bakanlarından veya daimi temsilcilerinden oluştuğu göz önüne alındığında bu esnekliği anlamak daha da kolaylaşacaktır. Örneğin, Loizidou/Türkiye yargılamasında, kararın icrasının yaratacağı kapsamlı sonuçları göz önüne alan Türkiye icradan ısrarla imtina etmektedir. Bakanlar Komitesi konuya ilişkin değişik zamanlarda yayınladığı⁸ kararlarında bu duruma dikkat çekmiş, fakat Konsey Statüsü'nün 8.maddesi kapsamında herhangi bir yaptırıma başvurmamış sadece Türkiye'yi kararı uygulamaya davet etmiştir.

⁸ Bakanlar Komitesi kararlarına http://www.coe.int/t/E/Committee_of_Ministers/Home/Documents/ adresinden ulaşılabilir.

Fakat adı geçen kararın icrasına dair 24 Temmuz 2000 tarihli kararında, Komite, kararların uygulanmasını sağlamak amacıyla, kendisine tahsis edilmiş olan birtakım yollara başvurabileceği hususunda ilk kez bir Sözleşme tarafına(Türkiye'ye) gözdağı vermiştir⁹. Konuyla ilgili daha kapsamlı bir muhteva taşıyan 10 Mayıs 2001 tarihli Güney Kıbrıs / Türkiye kararının da Bakanlar Komitesi'nin gündeminde olduğu göz önüne alındığında “denetleme mekanizmasının” ve dolayısıyla Sözleşme koruma mekanizmasının ne kadar çıkmazda olduğu bir kez daha anlaşılacaktır.

Mahkeme kararlarının uygulanmasına “davet” çağrısı yapan Bakanlar Komitesi kararlarına bir başka örnek Sosyalist Parti ve Diğerleri/ Türkiye kararı ile Sadak, Zana, Dicle ve Doğan/Türkiye(Başvuru No.29900/1996 ve Diğerleri, 17 Ağustos 2001 Tarihli AİHM Kararı) kararlarıdır. Komite'nin Sadak, Zana, Dicle ve Doğan/Türkiye kararıyla ilgili son değerlendirme/tavsiye/davet kararının çevirisi aşağıda kısmen aktarılmıştır (Geçici Karar, ResDH(2002)59, 30 Nisan 2002)¹⁰:

“...Buna karşın (yukarıda adı geçen davada) tespit edilen ihlâlin kapsamı çerçevesinde adli tatmin ödemesini de içeren bireysel önlemlerin benimsenmesinin gerekli olduğu ve başvuru sahiplerinin hükmedilen ağır hapis cezalarını çekmeye devam ettiklerini göz önüne alarak (Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı DH(2000)2);

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararlarına uymak amacıyla Türk Hükümeti tarafından gerekli olan tüm düzenlemeleri yapma sorumluluğunun, gerektiği takdirde yargısal süreci tekrardan başlatmayı da gerektirdiğini hatırlatarak;

Türk yetkilileri, başvuru sahiplerinin durumlarını düzeltmeye ve AİHM tarafından kuşku bulunan yargılamanın, yeniden açılması için gereken düzenlemeleri veya tespit edilen ihlallerin başvuru sahipleri açısından sonuçlarını ortadan kaldıracak diğer düzenlemeleri yapma konusunda Bakanlar Komitesi tarafından tekrar edilen talepleri daha fazla gecikme olmaksızın yerine getirmeye ısrarla davet ederek; ...”

Bakanlar Komitesi'nin kararların icrasında sergilemiş olduğu bu esnekliğin belirli bir takım sebepleri vardır. Bunlardan en önemlisi uygulanacak nihai yaptırımın doğuracağı ağır sonuçlar ikincisi ise Komite'nin siyasal yapısının buna pek olanak vermemesidir. Bu esnek tutuma T.A./ Türkiye¹¹ (Başvuru No.26307/95) kararına muhalefet şerhi koyan yargıç LOUCAIDES tarafından da dikkat çekilmiştir:

“...Kanımca bu tümce şaşırtıcıdır, çünkü sorumlu Hükümetin, şu andaki davada olduğu gibi, bu tür deklarasyonla sonuçlandırılan davalardaki Bakanlar Komitesinin denetim fonksiyonunu, bu ve benzer davalarda bir ilerleme sağlanması için, Mahkeme tarafından yapılacak incelemeye nazaran daha uygun bir mekanizma olarak değerlendirdiği düşüncesini içermektedir. Tümce, yargısal bir organ yerine, politik bir organın tercih edildiği anlamına gelmektedir. Bu açıdan şu hususa dikkat çekmek faydalı olabilir: Söz konusu politik organ (Bakanlar Komitesi) bu güne kadar Sorumlu Devletin (Türkiye) Sözleşme ihlallerine karşı

⁹ BK kararı, 24 Temmuz 2000 ,Karar DH(2000)105 : “Türkiye'nin Mahkeme'nin vermiş olduğu bir kararı uygulamayı reddetmesi onun, Avrupa Konseyinin bir üyesi ve bir Yüksek Sözleşen Taraf olarak, uluslar arası yükümlülüklerini önemsemediğini açık olarak göstermektedir....Komite, Türkiye'nin bu karar uyarınca yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlamak amacıyla elinde bulunan tüm yollara başvuracağı kararını deklare eder.”

¹⁰Kararın çevirisi ekte sunulmuştur.

¹¹ Kararın Türkçe çevirisi için bakınız İzmir Barosu Dergisi Temmuz 2002 sayısı, çeviren Av. Serkan CENGİZ

dikkate değer bir esneklik göstermiştir. Sadece şu olguyu hatırlatmak yeterlidir: Mahkemenin sorumlu Hükümet'e(Türkiye) karşı vermiş olduğu kararların önemli bir kısmı Bakanlar Komitesi'nin en azından belirli bir toleransla ve kararların icrasını etkin bir şekilde denetlememesi anlamına gelecek şekilde hareket etmesi nedeniyle -ki Bakanlar Komitesi Sözleşme uyarınca söz konusu kararların icrasının denetimiyle görevlidir- icra edilemeden beklemektedir. İşte mevcut davada olduğu gibi iddia edilen ortadan kaybolmalara karşı yapılan soruşturmalar açısından gerekli ilerlemenin sağlanabilmesi için sorumlu Hükümetçe uygun görülen bu organ yukarıda bahsedilen organdır. ”

Siyasal yönü oldukça ağır basan Bakanlar Komitesi'nin denetim yetkisini kullanırken Konsey Statüsü'nde belirtilen yaptırımları harekete geçirmemesi bir dizi olumsuz sonucun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bunlardan en önemlisi Mahkemenin dava yükünün hızla artmasıdır. Bu artışa paralel olarak davaların sonuçlanma süreleri de uzamaktadır. Mahkeme bu yığılmayı engelleyecek ek çarelere başvurmak zorunda kalmıştır. Akman/Türkiye davasıyla başlayan, başvuruca karşı iradesine rağmen hükümetin yayınladığı deklarasyon metni temel alınarak davaların kayıttan düşürülmesi bu arayışların ilginç ve çarpık sonuçlarından birisidir ¹².

Mahkeme Kararlarının Hayata Geçirilememesinin Diğer Nedenleri

AİHM açısından

AİHM kararlarının ulusal yetkililer tarafından hangi düzenlemelerin yapılması veya yapılmaması hususunda doğrudan hükümler içermemesi, alınacak tedbirlerde inisiyatifin tümüyle ulusal otoritelere bırakılması kararların iç hukuka yansımaları ciddi şekilde etkilemektedir. Buna karşın bu konuyla ilgili bazı gelişmeler de yaşanmaktadır. Örneğin, X ve Y/Hollanda yargılamasında Mahkeme ulusal ceza yasasının değişmesi gerektiğine işaret etmiştir.

İkinci olarak bazı Mahkeme kararlarının yeterli açıklıkta olmaması veya önceki kararlarla tutarlı olmaması da Mahkeme kaynaklı sorunların başında gelmektedir.

Politik nedenler

Politik sebepler Mahkeme kararlarının uygulanmamasında en sık rastlanan sebeplerden birini oluşturmaktadır. Sözleşmeye taraf olan ülkelerin benimsemiş oldukları iç ve dış refleksler AİHM kararlarının uygulanmasına engel olabilmektedir. Örneğin, Belçika Dil Davası ve Lozidiou/Türkiye davaları bunlara örnek olarak verilebilir.

Kapsamlı bir yasal reformun gerekli olması

Türkiye'nin işkence iddiaları nedeniyle geçmişe dönük olarak yoğun bir şekilde davalı olması bu duruma örnek gösterilebilir. İşkencenin teknik bir takım yasal düzenlemelerle aşlamayacak bir konu olması, yani sosyolojik bir kökünün de bulunması hayata geçirilmesi

¹² Akman / Türkiye Davası, Başvuru No. 37453/97, Karar Tarihi. 26 Haziran 2001, Kararın Türkçe çevirisi için bakınız *Toplum ve Hukuk Dergisi*, Sayı 5, çeviren Av Serkan CENGİZ.

gereken reformların kapsamı hakkında belki bir fikir verebilir. AİHM'nin işkence uygulamasını tespit eden kararları -konuyla ilişkin kararlar tazminat hükmü içersin ya da içermesin- tek başına bir anlam ifade etmemektedir. Bu tür kararların uygulanması sorumlular hakkında etkin bir yargısal sürecin başlatılmasını ve caydırıcı kararlarla sonuçlandırılmasını da kapsamaktadır.

Kamuoyu baskısı

Ölüm cezasının kaldırılması veya homoseksüel ilişkilerin resmi olarak tanınması bu duruma örnek olarak verilebilir. Modinos/Güney Kıbrıs başvurusunda homoseksüel ilişkilerin cezai yaptırımını gerektirmesinin Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlâli anlamına geleceği iddia edilmiştir. Mahkeme bu başvuruyu haklı bulmuştur. Davalı devlet kamuoyunun baskısına rağmen bu uygulamaya son vermiş ve gerekli yasal reformu yaparak homoseksüel ilişkileri suç olmaktan çıkarmıştır.

Mali Nedenler

Örneğin Gaygusuz/Avusturya yargılaması sonrasında Avusturya Devleti işsizlik sigortasından yararlanmada ayrımcılığa neden olan düzenlemeleri kaldırmıştır. Fakat mali nedenler nedeniyle yasanın yürürlüğe girişini iki yıl ertelemiştir.

Ulusal Boyutta Olası Çözümler

- Yasa koyucu Sözleşme kapsamına giren konular hakkında düzenleme yaparken konuyla ilgili AİHM kararlarını dikkate almalıdır. Örneğin , Yunanistan , Parlamentoya sunulan yasa tekliflerinin Sözleşme ile uyum içersinde olup olmadığının denetlenmesi amacıyla Meclis içinde bir Komisyon tesis etmiştir.
- Hükümetler ulusal mevzuatın AİHM kararlarıyla uyumlu hale getirilmesi amacıyla yapılması gereken yasa değişikliklerinin alacağı zamanı göz önüne almalıdır. İhtiyaç duyulan yasa değişikliklerini Meclis'ten geçirmenin kısa vadede mümkün olmayacağı hallerde, (en azından ilgili yasanın yürürlük tarihine kadar geçerli olmak kaydıyla) ihtiyaca en kısa sürede cevap vermek amacıyla diğer idari (yönetmelik vs) önlemlere (hükümetler tarafından) başvurmalıdır.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin özellikle Türkiye'nin taraf olduğu başvurularda vermiş olduğu tüm kararları, tespit edilen ihlâllerin yinelenmesini önlemek amacıyla, özerk kurumlar tarafından Türkçe'ye çevrilmeli ve çevrilen metinler konuyla ilgilene herkesin kullanımına açılmalıdır. Adalet Bakanlığı, Türkiye hakkında verilmiş bazı kararların çevirilerini gerek internet sitesinde gerekse de yazılı bültenlerinde yayınlamaktadır. Fakat söz konusu çeviriler sınırlı sayıda (yazımızın hazırlandığı tarih itibari ile 63 tanedir) olup ihtiyacı karşılamaktan uzaktır.
- Avukatlara, özellikle yargıç ve savcı adaylarına yönelik ve uygulamada kullanılması amacıyla Sözleşme ve Mahkeme konulu aktif eğitim çalışmalarına ağırlık verilmeli, var olan çalışmaların yoğunluğu ve kapsamı genişletilmelidir.

- Sözleşme'nin ulusal anlamda hayata geçirilmesinde sorumlu olan kamu personelinin (polis, jandarma, cezaevi personeli gibi) uygulama ağırlıklı eğitimine öncelik verilmeli, var olan çalışmaların yoğunluğu ve kapsamı genişletilmelidir.
- Başvurucular AİHM tarafından şikayetlerinin haklı görülmesi halinde, tazminat tutarlarının ödenmesi ile yetinmemeli; ihlâli bulgularan Sözleşme maddesi ve ilgili AİHM kararı olanak veriyorsa, ihlâlin tüm sonuçlarıyla ortadan kaldırılmasına kadar Konsey Genel Sekreterliği aracılığıyla Bakanlar Komitesi nezdinde girişimde bulunmalıdır.
- Uygulamacılar, özellikle avukatlar mesleklerini yürütürken konuyla ilgili AİHM kararlarını ısrarla kullanmalıdır.

Ek-1 Bakanlar Komitesi'nin (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları sonrasında ulusal hukukta davaların yeniden açılması veya yeniden incelenmesi üzerine) üye devletlere Tavsiye Kararı çevirisi Karar No. R(2002)

EK-2 Sadak,Zana,Dicle ve Doğan / Türkiye kararına(Başvuru No.29900/1996, 17 Ağustos 2001) ilişkin Geçici Karar (ResDH(2002)59, 30 Nisan 2002) çevirisi.

Ek-3 10 Temmuz 2002 tarihli DH(2002)98 sayılı Bakanlar Komitesi Geçici Karar çevirisi

Ek-4 9 Temmuz 1999 tarihli , DH(99)434 sayılı Bakanlar Komitesi Geçici Karar çevirisi

Kaynakça:

- 1- Human Rights Damages-Principles and Practice, D. SCOREY & T. EICKE, Sweet & Mawell , 2002
- 2-Taking A Case To The European Court Of Human Rights, Philip LEACH, BLACKSTONE , 2001
- 3- Cases and Materials On The European Court Of Human Rights, A. Mowbray, Butterworths, 2001
- 4-12 Haziran 2000 tarihli Rapor, Hukuk İşleri ve İnsan Hakları Komitesi, Rapörtör: Bay Erik JURGENS
- 5-5 Eylül 2002 tarihli Rapor; Hukuk İşleri ve İnsan Hakları Komitesi, Rapörtör: Bay Erik JURGENS
- 6- The Execution of judgments of the European Court of Human Rights, Elisabeth Lambert-Abdelgawad, Council Of Europe Publishing, Human Rights File ,No.19

Ek-1:

Bakanlar Komitesi'nin (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları sonrasında ulusal hukukta davaların yeniden açılması veya yeniden incelenmesi üzerine) üye devletlere Tavsiye Kararı Karar No. R(2002)

(Bakanlar Komitesi'nin 19 Ocak 2000 tarihli 649.oturumunda kabul edilmiştir.)

Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi Statüsü'nün 15 maddesi uyarınca,

Avrupa Konseyi'nin üyeleri arasında daha yakın bir birliği yaratmayı amaçladığını göz önüne alarak,

İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması için Sözleşme'yi dikkate alarak,(Sözleşme olarak anılacaktır)

İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin korunması için Sözleşme'nin 46.maddesi uyarınca Sözleşen Devletlerin taraf oldukları davalarda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından verilen kararlara uyma yükümlülüğünü ve Bakanlar Komitesi'nin bu kararların icrasının denetleneceğini kabul etmiş olduğunu belirterek,

Yukarıda bahsedilen yükümlülüğün belli koşullarda, genel tedbirlerin ve Mahkeme tarafından Sözleşme'nin 46.maddesine uygun hükmedilen adil tatmin kararlarının dışında , zarar gören tarafın Sözleşme ihlali öncesinde bulanabileceği mümkün olduğunca aynı duruma getirilmesini sağlayan bir takım önlemlerin alınmasını gerektirebileceğini hatırlatarak;

Restitutio in integrum'un(eski hale getirme) sağlanmasında en uygun önlemlerin, ulusal yasal sistemde bulunan yollar dikkate alınarak , neler olduğunun sorumlu devletin yetkili otoriteleri tarafından tespit edileceğini belirterek,

Buna karşın, Mahkeme kararlarının icrasının Bakanlar Komitesi tarafından denetlenmesi pratiği şunu göstermektedir: Bazı istisnai koşullarda davanın yeniden incelenmesinin veya yeni bir yargılamanın yapılmasının , restitutio in integrum'un sağlanmasında ,tek olmasa bile , en etkin yöntem olarak doğrulanmış olduğunu hatırlatarak;

- I. Tüm Sözleşen Devletleri, bütün bunlar ışığında restitutio in integrum'un en ileri seviyede sağlanması amacıyla ulusal boyutta etkin olanakların mevcudiyetinin sağlanmasına davet eder;
- II. Sözleşen Tarafları, kendi ulusal yasal sistemlerinde özellikle "bir davanın tekrardan incelenmesi etkin bir şekilde olanaklı kılınmasının sağlanması amacıyla inceleme yapmaya davet eder: Buna Mahkeme tarafından Sözleşme ihlalinin tespit edildiği davalarda ve özellikle de aşağıda belirtilen hallerde davanın yeniden görülmesi de dahildir.
 - (i) Zarar gören taraf mesele edilen ulusal ilamın sonucu nedeniyle çok ciddi negatif sonuçlara maruz kalmaya devam ediyor, ve bu mağduriyet adil tatmin kararı(tazminat) ile etkin bir şekilde ortadan kaldırılmamışsa , ve davanın yeniden incelenmesi veya davanın yeniden görülmesi dışında mağduriyetin giderilebilmesi mümkün değilse,
 - (ii) İlgili AİHM kararı şu sonucu doğuruyorsa:
 - (a) Kuşku ulusal karar esaslı olarak Sözleşme'ye aykırı ise ,veya
 - (b) Tespit edilen ihlalin dayandığı usul hataları veya bazı noksanlıklar şikayet edilen iç hukuk yargılamasının sonucunda ciddi kuşkular uyandırıyorrsa.

Ek-2:

**İngilizce özgün metinden çeviren Serkan CENGİZ/Avukat
İzmir Barosu Üyesi**

Sadak,Zana,Dicle ve Doğan v. Türkiye
Başvuru No.29900/1996 ve Diğerleri, 17 Ağustos 2001 Tarihli AİHM Kararı

**GEÇİCİ KARAR ResDH(2002)59,
30 Nisan 2002**

*Mahkemenin bağımsızlığı ve tarafsızlığı hakkında
Madde6/2 ihlali, Madde6//3-a, Madde 6/3-b,6/3-d ihlali;*

Bakanlar Komitesi.....

Haklarında açılan davalar sonucunda Başvurucuların 1994 senesinde 15 yıl ağır hapis cezası ile cezalandırıldıklarını hatırlatarak;

[.....]

Türk yetkililerin benzer yeni ihlallere engel olmak amacıyla belirli tedbirler, özellikle askeri yargıçların Devlet Güvenlik Mahkemelerinde görev yapmasına son vererek(Bakınız Bakanlar Komitesi Kararı ResDH(199)555 ,Çıraklar v. Türkiye davası) ve son olarak da adil yargılanmanın anayasal güvence altına alınmasını sağlayarak(Bakınız Anayasanın 36. maddesinde 17 Ekim 2001 tarihinde yapılan değişiklik), almış olduklarını hatırlatarak;

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarını iç hukukta tamamıyla etkin kılmak amacıyla yeni genel önlemlerin alınmakta olduğunu belirterek;

Buna karşın (yukarıda adı geçen davada) tespit edilen ihlalin kapsamı çerçevesinde adli tatmin ödemesini de içeren bireysel önlemlerin benimsenmesinin gerekli olduğu ve başvurucuların hükmedilen ağır hapis cezalarını çekmeye devam ettiklerini göz önüne alarak(Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı DH(2000)2);

Avrupa insan Hakları Kararlarına uymak amacıyla Türk Hükümeti tarafından gerekli olan tüm düzenlemeleri yapma mesuliyetinin, gerektiği takdirde yargısal süreci tekrardan başlatmayı da gerektirdiğini hatırlatarak;

Türk yetkilileri, başvurucuların durumlarını düzeltmeye ve AİHM tarafından kuşkulu bulunan yargılanmanın tekrardan açılması için gereken düzenlemeleri veya tespit edilen ihlallerin başvurucular açısından sonuçlarını ortadan kaldıracak diğer düzenlemeleri yapma hususunda Bakanlar Komitesi tarafından tekrar edilen talepleri daha fazla gecikme olmaksızın , yerine getirmeye ısrarla davet ederek;

Durumun önemli olduğu görüşüyle yukarıda bahsedilen bireysel tedbirlerin benimsendiğinin, şayet gerekli ise her Bakanlar Komitesi toplantısında, kontrolünün tekrardan başlatılmasına karar verir.

Ek-3

Bakanlar Komitesi Geçici Karar ResDH(2002)98

<p>TÜRKİYE'DEKİ GÜVENLİK GÜÇLERİNİN FAALİYETLERİ :KATEDİLEN MESAFE VE GÖZE ÇARPAN PROBLEMLER</p>

Ek 2'deki Listede Belirtilen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye'ye Karşı Verdiği Kararların Uygulanmasının Sağlanması İçin Genel Tedbirler(Bakınız DH(99)434 Geçici Karar)

(Bakan vekillerinin 10 Temmuz 2002 tarihli 803. toplantısında Bakanlar Komitesi tarafından benimsenmiştir)

Bakanlar Komitesi,

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin(Bundan sonra sadece Sözleşme olarak anılacaktır) 46. maddesinin 2. paragrafı, eski Sözleşmenin 32. ve 54. maddeleri ve bu maddelere başvuru için benimsenen iç tüzük kuralları uyarınca;

Güvenlik kuvvetleri tarafından sebep olunan özellikle adam öldürme , işkence , mülkiyete zarar verme ihlalleri ile bu suçlara neden olan devlet görevlilerine karşı etkin bir iç hukuk yolunun olmaması nedeniyle Türkiye'nin çok sayıda Sözleşme ihlalinin dolayı sorumluluğunu tespit eden 42 AIHM kararını (nihai karar ve kabul edilebilirlik kararları) göz önüne alarak (Bakınız Ek 2'de ki davalar ve ihlaller listesi) ;

Dostane çözüm veya tespit edilen diğer yollarla, özellikle Hükümetin üstlendiği acil iç hukuk önlemleri ile, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi dava listesinden düşürülen benzer şikayetleri içeren başvuruları hatırlatarak;

Bu kararda belirtilen pek çok davanın 1990' lı yılların ilk yarısında terörizme karşı verilen savaşın arka planı olarak meydana geldiği belirtilerek ve her Sözleşmeci Devletin terörizme karşı savaşta Sözleşme yükümlülüklerine uymak zorunda olduğunu hatırlatarak;

1996-1997'den yani Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Türk Güvenlik Kuvvetleri tarafından işlenen Sözleşme ihlallerine karşı verdiği ilk kararlardan bu yana Türkiye'nin Mahkeme kararlarına uyumu(diğer tedbirler arasında) için bu davalarda tespit edilen benzer yeni ihlalleri önleyecek genel tedbirlerin benimsenmesi gerekliliğine Komite tarafından sürekli vurgu yapıldığını hatırlatarak;

Mahkeme kararlarıyla kınanan işkence , insanlık dışı muamele , adam öldürme, kayıplar ve mülkiyete zarar verilmesi gibi oldukça ciddi ihlaller nedeniyle yukarıda adı geçen tedbirlerin benimsenmesi gerekliliğinin çok etkili olacağını dikkate alındığını hatırlatarak;

Komite'nin 9 Haziran 1994 tarihli [DH(99)434] sayılı kararını anımsatarak; kararda Türkiye'nin bu tedbirleri benimsemesindeki ilerlemesi memnuniyetle vurgulanmış fakat aynı zamanda Türkiye'ye aşağıda belirtilen alanlarda daha fazla önlem alması çağrısı yapılmıştı:

- Güvenlik güçlerinin faaliyetleri sırasında insan haklarına etkin olarak saygı göstermelerinin sağlanması amacıyla eğitim ve çalışmalarının tekrar organizasyonu;
- Güvenlik güçlerinin yargılanma prosedürü sisteminde değişiklik yapılması, özellikle cumhuriyet savcılarının tecavüzler nedeniyle sorumlu olan resmi kişileri tespit edecek ve onları cezalandırılmasını sağlayabilecek gerekli yollar ve bağımsızlıkla donatılmasının sağlanması;
- Sözleşme mağdurlarının etkin bir şekilde tazmin edilmesi;
- Savcı ve Hakimlerin, güvenlik güçlerinin etkin bir şekilde insan haklarına saygı göstermelerini sağlayabilmesi amacıyla eğitimlerinin geliştirilmesi;

Türk Yetkileri tarafından sunulan yeni bilgiler(Bakınız Ek 1)

Türk yetkililer tarafından, Ek 1 'de belirtilen DH(99)434 sayılı geçici kararın kabulünden bu yana alınan tedbirler hakkında, sunulan bilgileri inceleyerek;

Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesinin (CPT) Eylül 2001 tarihinde Türkiye'ye yaptığı ziyaret üzerine Türk yetkililerinin onayıyla yayınladıkları en son raporu dikkatle göz önüne alarak;

Bakanlar Komitesinin Değerlendirmesi:

Bakanlar Komitesinin DH(99) sayılı kararını takiben ,güvenlik güçlerinin ve diğer yasa uygulayıcılarının bütün şartlarda Sözleşmeye riayet etmeleri ve bu sayede yeni ihlallerin önlenmesi hususunda Türkiye'nin izlediği ve geliştirdiği reform sürecine ilişkin memnuniyetlerini belirterek;

Özellikle göz altı ile ilgili varolan mevcut yasa ve düzenlemelerin , tüm jandarma ve polis personelini kapsayacak şekilde, yayınlanan idari yönetmelik ve genelgeler yoluyla etkin bir şekilde uygulamaya geçirilmesi hususunda (söz konusu düzenlemeler diğer yeniliklerin yanında faaliyetlerin daha etkin olarak denetlenmesini sağlamaktadır) Türkiye'nin çabalarına dikkat çekerek(Bakınız paragraf Ek'in 4. ve 6. maddeleri);

Güneydoğudaki Olağanüstü halin aşamalı olarak kaldırılması ve Hükümetin 29 Ocak 2002 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi nedeniyle var olan belirli yükümlülüklerine dair çekincelerini (madde 15) geri çekmesinden duyulan memnuniyete ayrıca dikkat çekerek (Çekincelerin geri alınması olağanüstü halin halen kaldırılmadığı diğer illerde dahil olmak üzere Sözleşmeyi tüm Türkiye'de uygulanabilir hale getirmiştir);

En son anayasal ve yasal değişiklikleri , özellikle kolektif suç isnadı yapılan kişilerin hakim önüne çıkarılmadan önceki maksimum gözaltı süresini 4 gün ile sınırlayan ,ve olağan üstü hal kapsamı içerisinde işlenen veya Devlet Güvenlik Mahkemesi kapsamına giren toplu suçlara dair avukatla görüşme hakkını 48 saatlik maksimum bir periyottan sonra olanaklı kılan değişikliklere dikkat çekerek(Bakınız Ek 1 7-8 nolu paragraflar);

Özellikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine sunulan yeni başvurularla kanıtlandığı üzere işkence ve kötü muamele şikayetlerinin devam ettiğine dair yeni şikayetlerin mevcudiyetinden kaygılanarak;

Bununla bağlantılı olarak , İşkenceyi Önleme Komitesi yukarıda adı geçen raporunda, İstanbul'da göz altına alınanlara yapılan muamelelerde kademeli bir gelişmeye dikkat çekilmesine rağmen, Güney Doğuda rapor edilmiş çeşitli formlarda meydana gelen hatırı sayılır sayıda kötü muamele iddialarına ve bu bölgelerdeki belirli polis karakollarında gözdağı verici karaktere sahip sorgulama araçlarına dikkat çekerek;
Bu nedenle işkenceye karşı usulü güvencelerin daha fazla artırılma ihtiyacını ve özellikle Devlet Güvenlik Mahkemesi kapsamına giren toplu suçlar nedeniyle göz altına alınan kişilerin ilk iki gün boyunca avukatlarıyla görüşme hakları üzerindeki sınırlamaların kaldırılmasını vurgulayarak;

Ayrıca güvenlik güçleri tarafından sebep olunacak yeni tecavüzlerin önlenmesi için , yeni metinlerin kabulüne ek olarak, güvenlik güçlerinin tavırlarında ve çalışma metotlarında etkin bir değişiklik ve (mağdurlara)yeterli tazminat sağlanabilmesi için etkin özel hukuk yollarının benimsenmesi ,Bakanlar Komitesinin bu kararında adı geçen davalardakine benzer bir şekilde Sözleşme'yi ihlal eden resmi görevlilerin hakkında etkin bir takibatın yapılması gerektiği hususları ayrıca vurgulanarak;

Türkiye'nin temel hususlarda yapacağı kapsamlı bir değişiklik üstlenimini içeren(Polis ve Jandarmanın hizmet ve yönetim faaliyetleri eğitimleri) 3 yıl önce benimsenen Bakanlar Komitesinin DH(99)434 sayılı kararının yerine getirilmek üzere beklemekte olduğunu kaygıyla belirterek ve ayrıca Avrupa Birliğinin Polis Eğitim Projesinin uygulanmasında somut ve görünür bir ilerlemenin çok acil olduğu vurgulanarak(Bakınız 1nolu Ek'in 9-12. Paragrafları) ;

Buna karşın Ekim 2001'den bu yana Polis okullarındaki temel eğitimin 9 aydan 2 yıla çıkarıldığı ve Türk yetkililerinin yeni mevzuatın bir parçası ve Avrupa Birliği Polis Eğitim Projesi ile bağlantı olarak kapsamlı bir insan hakları eğitimi çalışması amaçladıklarını dikkatle belirterek;

Yeni Avrupa Birliği/Avrupa Komisyonu Ortak İnisiyatifi'nin Türk yetkililer ile işbirliği içinde Jandarma ve Polisin insan hakları eğitimini tesis ettiğini ilgiyle belirterek;

Özel iç hukuk yolları hususunda idare mahkemeleri tarafından güvenlik kuvvetlerinin operasyonları sonucunda ortaya çıkan zararlarında devlet tarafından derhal sağlanması pratiği gelişerek devam etmesini ve bu tür zararlarının tazminini mahkeme prosedürlerine alternatif olarak basitleştirilmek amacıyla hazırlanan yasa önerisini dikkate alarak;

Ayrıca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin işkence ve kötü muamele davalarında verdiği kararlar uyarınca ödenen "adil tatminin" bu eylemlerde sorumlu bulunan kişilerden Devlet tarafından rücu edilmesini sağlayan yeni hükümlerin potansiyel etkisine dikkate çekerek;

Sözleşme'nin 13. maddesinin (etkin bir iç hukuk yolu) iddia edilen tecavüzlerle ilgili olarak sorumlu olan kişilerin tespiti ve cezalandırılması amacını güden eksiksiz ve etkin bir soruşturmayı ve de şikayetçilerin söz konusu prosedüre etkin olarak katılımını zorunlu kıldığını vurgulayarak;

İlgili Devlet görevlilerinin(İl ve ilçe idare kurulları vs. çn.) öncelik onayı olmaksızın bağımsız bir ceza soruşturmasının yürütülmesini olanaklı kılan Ceza Usul Yasasında reform yapılması yönündeki tekrar eden taleplerin bu güne kadar yerine getirilmediğini üzüntüyle belirterek;

Son resmi istatistiklerin (işkence ve kötü muamelenin tespit edildiği davalarda) failerin sıklıkla para cezalarına ve sonrasında da ertelemeye karar verilen hafif hapis cezalarına mahkum edildiğini göstermeye devam etmesinden kaygı duyularak ve bundan dolayı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında altı çizilen tecavüzlere karşı ceza hukukundaki koruma hükümlerinde olan ciddi kusurların varlığı doğrulanarak;

Bu nedenle işkence ve kötü muameleden sorumlu bulunan kişilere karşı etkin caydırıcı minimum hapis cezalarının tesisi edilip bunların derhal uygulamaya geçirilmesi ihtiyacı vurgulayarak ve planlanan Türk Ceza Yasası(madde 243 ve 245) reformundan memnuniyet duyulduğunu belirterek ;

Ayrıca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında belirtilen Sözleşme'den doğan gerekliliklerin hakimler ve savcılar tarafından etkin olarak uygulanmasını sağlamak üzere hakim ve savcıların kapsamlı ve geliştirilmiş eğitime tabi tutulması ihtiyacı vurgulanarak;

Bakanlar Komitesi Sonuçları

Türkiye'nin,Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yukarıda bahsedilen kararlarına uyması için gerekli olan birçok önemli reformu benimsemesi ile sonuçlanmış, artan çabalarını memnuniyetle karşılayarak;

Türk Hükümetini, Polis ve Jandarmanın hizmet ve yönetim temel eğitiminin geniş çaplı olarak organize edilmesi üzerine daha fazla çaba göstermeye ve özellikle Avrupa Birliğinin Polis Eğitimi Projesi çerçevesinde sağlanan olanaklar temelinde gerekli olduğu tespit edilen temel reformların uygulanmasında somut ve görünür ilerlemeleri herhangi bir gecikme olmaksızın hayata geçirmeye davet ederek ;

Türkiye'yi özellikle cumhuriyet savcılarının devlet görevlilerine karşı yürüttüğü cezai soruşturmalarda varolan tüm yetki sınırlamalarını savcılık kurumunu reforma tabi tutarak, ve işkence ve kötü muamele gibi oldukça ciddi suçlardan suçlu bulunan kişiler için caydırıcı olacak etkili minimum hapis cezaları tesis ederek güvenlik güçleri tarafından sebep olunan tecavüzlere karşı Ceza Usulü reformlarını gecikme olmaksızın hızlandırmaya teşvik ederek ;

Türkiye yetkilileri ,özellikle yeni Avrupa Birliği/ Avrupa Komisyonu Ortak İnisiyatifi çerçevesinde , hakim ve savcılar için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları ve Sözleşme üzerine uzun ve kısa vadeli eğitim stratejilerini uygulama ve bunların geliştirilmesi

hususunda (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının çeviri halinin yerel mahkemelere dağıtılması faaliyetinin genişletilmesi, Türk Adalet Akademisi yasasının derhal benimsenmesi ve uygulamaya konulması ve kurumun mevzuatına Sözleşme ile ilgili kapsamlı kursların alınması da dahil olmak üzere dahil edilmesi) kuvvetle destekleyerek;

Türkiye'yi ,İşkenceyi Önleme Komisyonunun önerileri ışığında özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin korunmasını geliştirmeye devam etmeye çağırarak;

Türk yetkilileri alınan önlemlerin ,özellikle etkin cezai soruşturmaları ve güvenlik güçlerinin yeterli cezai mesuliyetlerini gösteren istatistiksel bilgilerle , pratik etkileri hususunda Bakanlar Komitesini düzenli olarak bilgilendirmeye davet ederek;

Gerekli önlemlerin alınması ve bunların benzer yeni ihlalleri etkin olarak engellediği tespit edilinceye kadar AHİM kararlarının icrasının denetlenmesi işlemlerinin devamına karar vererek;

ResDH(2002)98 Geçici Kararına Ek 1

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarına Uyum Amacıyla Kabul Edilen Ek Genel Tedbirler Hakkında Türk Hükümeti Tarafından Bakanlar Komitesine Sunulan Bilgi

1. Türk Hükümeti ,Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından tespit edilen ihlallere benzer yeni ihlalleri etkin olarak önleyecek genel tedbirlerin gecikmeksizin kabul edilmesini de içeren ,Türk yetkililerin Avrupa Mahkemesinin kararlarına(Madde 46) uyma yükümlülüğü dahil olmak üzere, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini tam olarak uygulama konusundaki kararlılığını tekrar etmektedir. Hükümet, konu edilen ihlallerin işkence ,insanlık dışı muamele , mülkiyete zarar verilmesi ,cinayet ve kayıplar gibi ciddi tecavüzlerden kaynaklanması nedeniyle söz konusu önlemlerin aciliyetinin tamamıyla farkındadır.

2. Hükümet, 1996'dan bu yana Avrupa Mahkemesinin kararları nedeniyle yürürlüğe giren olağanüstü gelişmelere rağmen(Bakınız Geçici Karar DH(99)434), daha etkin sonuçlara gereksinim duyulduğu hususunda Bakanlar Komitesi ile mutabıktır. Bu nedenle Hükümet Türk güvenlik güçleri tarafından sebep olunan insan hakları ihlallerine karşı etkin korumanın uygulamaya geçirilmesine en yüksek önceliği vermeyi garanti etmektedir. Hükümet gelişmelerin sonuçları konusunda Bakanlar Komitesini bilgilendirmeye devam edecektir.

I. Güvenlik Güçleri Tarafından Sebep Olunan İhlallere Karşı Yasa ve Diğer Düzenlemelerdeki Gelişmeler.

3. Bakanlar Komitesinin 9 Haziran 1999 tarihli DH(99)434 sayılı geçici kararı sonrasında, güvenlik güçleri tarafından sebep olunan ihlallere karşı yasal ve diğer düzenleyici korumanın geliştirilmesi amacıyla aşağıda belirtilen tedbirler alınmıştır.

4. Başbakanlığın 25 Haziran 1999 tarihli üst düzey kamu görevlilerine yönelik yayınladığı genelge ile modern demokratik toplumda insan haklarının önemi ile daha önceki genelgelerin ve de Yakalama ,Gözaltı ve Sorgulama Yönetmeliğinin ciddi olarak uygulanmasının önemine dikkat çekilmektedir. Genelge önceden ilan edilmeksizin denetimlerin her an yapılabileceği hususunda üst düzey görevlilerin ve diğer görevlilerin dikkatini çekmektedir. Genelge ayrıca bu denetimler sırasında tespit edilen eksiklikleri

giderecek tedbirlerin süratle alınması gerektiğini ve de sorumlular hakkında gerekli olan soruşturmaların açılacağını hatırlatmaktadır.

5.İçişleri Bakanlığının 20 Aralık 1999 tarihli genelgesi ,özellikle Polis ve Jandarma yetkililerine, yeni Yakalama, Göz altına alma ve İfade alma yönetmeliğinin sıkı bir biçimde uygulanmasını sağlamak amacıyla sık ve beklemeyen denetimlere başlamaları çağrısı yapmaktadır.

6. İçişleri Bakanlığının 24 Temmuz 2001 tarihli genelgesi özellikle tüm güvenlik personeline yeni Yakalama ,Gözaltı ve İfade alma(Özellikle masuniyet karinesi, ev aramaları sırasında özel hayatın korunması vs. gibi polis göz altısı sırasında karşılaşılan belirli usulü güvenceler hakkındaki gereklilikler) Yönetmeliğine sıkı biçimde uygun davranma yükümlülüğünü hatırlatmaktadır. Genelge kolluk personeline ayrıca işkence ve kötü muamele yasağı ile iddia edilen tecavüzlere karşı resmi soruşturmanın gerekliliğini hatırlatmakta ve tüm kolluk personeli orantısız güç kullanımı ve yetki tecavüzünden kaçınmaları hususunda talimatlandırmaktadır. Genelge bu ve diğer kuralların ihlalinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi uyarınca Devletin sorumluluğuna neden olduğunu,bu durumun Türkiye'nin saygınlığına tesir ettiğini ve ayrıca mağdurlara tazminat ödemesini gerektirdiğini vurgulamaktadır.

7.17 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe giren Anayasanın 19. Maddesinde yapılan değişiklik toplu suçlarda göz altına alınan kişinin yargıç önüne çıkarılma öncesi maksimum göz altı süresini 4 gün ile sınırlamıştır. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu sonrasında bu anayasal hükümle uyumlu hale getirilmiştir. Türk Yetkililer söz konusu yeni hükümlerin polis ve diğer hazırlık soruşturması görevlilerince pratikte de etkin olarak uygulandığını gösteren belirli örnekleri Bakanlar Komitesine sunmuştur.

8.Devlet Güvenlik Mahkemeleri Usul Yasası(madde 16) iddia edilen suçlar nedeniyle bu mahkemenin görev alanı kapsamına giren suçlarda göz altına alınan kişinin avukatıyla özel olarak görüşmesini kısıtlayan hükümleri kaldıracak şekilde 26 Mart 2002 tarihinde değiştirilmiştir.

II. İhlallere Karşı Etkin Korumanın Sağlanması

A. Güvenlik Güçlerinin Çalışma ve Davranış Metotlarının Değişimi: Personel Eğitimi

9. Türkiye 1999 yılında ,ekte sunulan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına uyumun sağlanması amacıyla Bakanlar Komitesi önünde(özellikle Avrupa Birliğinin “Polis ve İnsan Hakları 1997-2000” projesi çerçevesinde) polis ve jandarmanın organizasyonu ve eğitimi hususunda geniş kapsamlı bir reforma başladı(Bakınız Geçici Karar DH(99)434). Polisin tüm kademelerinde insan haklarına saygının sağlanmasını amaçlayan bu proje, polisin başlıca hizmet , yönetim ve temel eğitimi alanlarını kapsayan çok sayıdaki reform önerileri ile Nisan 1999'de sonuçlandı.

10.Bu üstlenim Avrupa Birliği kriterlerine uyum amacıyla Mart 2001 tarihinde kabul edilen Türk Ulusal Programına dahil edildi. Hükümet, Avrupa Birliği İnsan Hakları Direktörlüğü programının “Polis ve İnsan Hakları 1997-2000” çalışması uyarınca geliştirilen proje çerçevesinde kısa vadeli olarak 7 yıllık bir süre içinde yasa uygulayıcı personelinin eğitimini planlamaktadır.

11.Güvenlik güçlerinin temel eğitimi hususunda , 25 Nisan 2001 tarihinde kabul edilen yeni yasa Ekim 2001 tarihinde itibaren Polis okullarındaki 9 aylık eğitimin 2 yılı çıkarılması ile sonuçlanmıştır. Bu reformu takiben , yetkililer kısaca (Avrupa Birliği ile yakın bir işbirliği içersinde) İnsan hakları alanında kapsamlı bir eğitimi içerecek 2 yıllık yeni mevzuatın hazırlanmasını başlamışlardır. Avrupa Birliğinin Polis Akademilerinin yeni mevzuatı ve ayrıca jandarma hakkındaki raporu karar verilmek üzere beklemektedir.

12. Ocak 2002 tarihinde polis ve jandarmanın 70 üyesini kapsayan “eğitimcilerin eğitilmesi” pilot projesi

Avrupa Komisyonunda gelen ek fonla birlikte Avrupa Birliği ile yakın bir işbirliği içersinde uygulamaya konulmuştur. Bu proje güvenlik güçlerinin insan hakları alanındaki temel eğitimlerinde kullanılması gereken pratik ve teorik yeteneklerin katılımcılara kazandırılmasını amaçlamaktadır. Proje yurt dışındaki polis okullarındaki kursları da kapsamaktadır. Katılımcıların bu süre zarfında kazanmış oldukları beceriler test edilecek ve sonrasında değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Birinci kursu takiben, gelecek eğitimlerin kapsamının daha belirgin olması amacıyla yazılı materyallerin uyarlanma ihtiyacı tespit edilecektir. Sonraki benzer programların kapsam ve zamanlaması daha sonra belirlenecektir.

13.Yukarıda bahsedilen kısa ve uzun vadeli eğitim projelerine ek olarak yetkililer Polis ve Jandarmanın çeşitli kademelerine yönelik insan hakları alanında kurslar ve seminerler düzenlemeye devam edecektir.

14.Nisan 2002 tarihinde Türk Polis Akademisi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından Türkiye’ye karşı verilmiş olan ve Türkçe’ye çevrilmiş 29 kararın(Polis Akademisinin 2 Kıdemli polis yetkilisi ve 2 Öğretim görevlisinin yorumları ile birlikte) dağıtılmasına başladı. Bu yayın (İlk olarak 1000 adet basılmıştır) Akademi ve Polis Okullarının mevzuatı çerçevesinde eğitim materyali olarak kullanılacaktır.

15. Hükümet güvenlik güçlerinin çalışma metotları hakkında , bazıları Avrupa Komisyonu tarafından desteklenen , çeşitli inisiyatiflerin mevcudiyetine dikkat çekmektedir. Söz konusu bu inisiyatifler güvenlik güçlerinin görevlerini ifa ettikleri sırada(Türkiye’nin Sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerine tam bir uyum sağlanması amacıyla) kullandıkları kriminal soruşturma tekniklerinin modernizasyonunu hedeflemektedir.

B. İhlal Mağdurlarının Mali Tazminin Geliştirilmesi.

16. Hükümet 2000 İlk baharında güvenlik kuvvetlerinin anti-terörist operasyonları sırasında sebep oldukları zararlar için yargısal başvuru yapmaksızın (maruz kalınan zararlar için) tazmin olasılığını içeren bir yasa taslağı teklifini Bakanlar Komitesine sundu. Tazminata, İdare yetkilileri , Sanayii ve Ticaret odaları üyelerinin katılımıyla oluşturulacak çoklu komisyonlar tarafında yapılacak değerlendirmeler temelinde karar verilebilecektir. Tasarı çeşitli vergiler kanalıyla oluşturulacak bir fon ile tazminatın sağlanmasını düzenlemektedir. Tazminatlar anti-terörist operasyonların sebep olduğu maddi kayıpları, fiziksel zararları ve ölümleri kapsayacaktır.

17.Bahsedilen yasa tasarısı henüz Meclisten geçmemiştir. Hükümet tasarının mümkün olduğu kadar çabuk bir süre zarfında kabul edileceği sözünü vermiştir.

C. Tecavüzler İçin Etkin Cezai Soruşturmanın Tesis Edilmesi

1.Yeni Yasal Hükümler

18. 24 Ağustos 1999 tarihli yasa işkence ve kötü muamele nedeniyle suçlu bulunan Devlet yetkileri hakkında uygulanabilecek cezaları düzenleyen Türk Ceza Kanununun 243(1) ve 245 maddelerinde düzenlenen maksimum hapis cezalarını artırmıştır:İşkence için 5 seneden 8 seneye hapis cezası(yeni madde 243,paragraf 1) ve kötü muamele için 3 seneden 5 seneye hapis cezası (yeni madde 245).

19.Bakanlar Komitesi'nin işkence ve kötü muamele nedeniyle suçlu bulunan personel için etkin caydırıcı asgari hapis cezalarının tesis edilmesi ricasını takiben Hükümet, bu yönde bir amaç içine girmiş ve bu sonuca ulaşmak amacıyla yeni değişiklikler için Ceza yasası üzerinde bir çalışma başlamıştır. Hükümet bu nedenle , söz konusu planlanan değişikliğin benimsenmesinden de önce, yerel mahkemelerce Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları tarafından vurgulanan Sözleşme gereklerini doğrudan uygulanması ve dolayısıyla işkence ve kötü muamele suçları nedeniyle suçlu bulunan devlet görevlilerinin etkin bir şekilde cezalandırılmasını sağlayacak daha şiddetli cezalara çarptırılması olgusunu dışlamamaktadır. Hükümet bu türden bir gelişmeyi, Türkiye'yi Sözleşme'den kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilmesinde önemli bir şekilde destekleyecek olması nedeniyle, gerçekten teşvik edecektir.

20. 2 Aralık 1999 tarihli Devlet Memurlarının ve Diğer Devlet Görevlilerinin Soruşturulması Hakkındaki Kanun yürürlükte olan hükümleri değiştirmiştir. Soruşturmanın başlaması il veya ilçe idare kurulları tarafından alınacak mutabık bir karara değil en yüksek düzeydeki devlet yetkilisinin kişisel olarak alacağı karara bağlı olacaktır. Buna karşın yasanın önceki hali 2 Aralık 1999 tarihinden önceki olaylar için yürürlüktedir. Yeni yasa metni soruşturmanın açılıp açılmama kararını en yüksek devlet görevlisinin veya bu kişi tarafından görevlendirilmiş devlet görevlisinin ilk incelemesine tabi kılmıştır. Soruşturma açılmasının reddi kararı Danıştay tarafından inceleme konusu yapılacaktır. Yeni yasa bu işlemlerin 4.5 ay içersinde sonuçlandırılması zorunluluğu getirmiştir(Danıştay süreci dahil).

21. Jandarmanın Vali ve Kaymakam vekili olarak görev yapması Jandarmanın Görevleri ve Yetkileri Yasasında 26 Mart 2002 tarihinde yapılan değişiklikle ortadan kaldırılmıştır.

2.Somut Sonuçlar

22.Türk yetkililer, benimsenen tedbirlerin somut etkileri ve sonuçları konusunda özellikle de Devlet görevlileri hakkında açılan disiplin ve ceza soruşturmaları ve bunların sonuçlarını içeren istatiki bilgiler konusunda Bakanlar Komitesini düzenli olarak bilgilendirmektedir.

23.Disiplin yaptırımları hakkında, 1999 yılı resmi istatistiğine göre:

-1999 yılında işkence suçlaması neden ile haklarında soruşturma açılan (TCK madde 243) 45 devlet görevlisinden 41'i herhangi bir disiplin cezası almadı 4'ü kısa süreli olarak açığa alındı.

- 1999 yılında kötü muamele nedeniyle(TCK madde 245) hakkında soruşturma açılan 659 polis memurundan 605'i hiç disiplin cezası almazken 41'i kısa süreli olarak açığa alındı.

24.İşkence ve kötü muamele nedeniyle haklarında ceza soruşturması açılan güvenlik güçlerinin sayısı geçmiş 2 yıl içersinde artmıştır.2000-2001 yılı için hazırlanan Devlet istatistiklerine göre polis ve jandarma mensuplarına karşı işkence suçu nedeniyle 1472 , kötü muamele suçlamaları nedeniyle 159 ceza soruşturması açılmıştır. Sonuç olarak 36 kişi hapis cezasına çarptırılmış ,50 kişi de ihraç edilmiştir.

25.Devlet görevlilerinin cezalandırılması hakkında, güvenlik güçlerince işlenen cinayet ,yaralama, kötü muamele vs. suçlarına dair yerel Türk mahkemeleri tarafından 1999-2000 yıllarında verilmiş 50 nihai mahkeme ilamı Bakanlar Komitesine sunulmuştur.

26.Sunulan 53 mahkeme ilamından, ki bunların çoğu 1999-2000 yılına aittir, 14'ü ilgili güvenlik güçlerini cezalandırılmıştır. Hükmedilen cezalar cinayet halinde 1 aydan 1 seneye kadar , kötü muamele halinde ise para cezasından meslekten çıkarılmaya kadar değişmektedir. Pratikte 3 hapis cezası(2 ay,6 ay,1 yıl hapis cezası) suçlu bulunan kişiler(2 dava kötü muamele suçu nedeniyle , 1 dava ise işlenen bir suçu ihbar etmemek nedeniyle) tarafından çekilmiştir. Diğer tüm cezalar ertelenmiş ve ilgili güvenlik güçleri görevde kalmışlardır.

3.Yargıç ve Savcıların Eğitimi

27. DH(99)434 sayılı Bakanlar Komitesinin geçici kararını takiben(Söz konusu karar özellikle güvenlik güçleri tarafından Sözleşmeye ve AİHM kararlarına etkin olarak uyumun savcı ve yargıçlarca sağlanması amacıyla bu konudaki bilincin geliştirilmesi ve savcı ve hakimlerin eğitilmesi konusunda Türk yetkilileri cesaretlendirmiştir)bu alanda yeni tedbirler alınmıştır.

28. Adalet Bakanlığı 1999'dan bu yana Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye hakkındaki kararlarının çevirilerini düzenli olarak Yüksek Mahkemelere, Milli Güvenlik Kuruluna ve Yargıtay'a göndermektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin içtihatlarının ve kararlarının ulaşılabilirliğinin artırılması amacıyla söz konusu kararlar ile Türk Mahkemelerinin içtihatları Adalet Bakanlığı Yargı Bülteni aracılığıyla yayınlanmaktadır. Özellikle yeni Avrupa Birliği/Avrupa Komisyonu Ortak İnisyatifi çerçevesinde ortaya çıkan yeni gelişmeler incelenecektir.

29.Adalet Bakanlığı buna ek olarak, geçen 3 sene zarfında, insan hakları üzerine yargıç ve savcılar için seminer ve konferanslar düzenlemeye devam etmiştir. İnsan Hakları alanında yapılan çalışmaları kolaylaştırmak amacıyla çok sayıda savcı ve hakim eğitim amacıyla Avrupa'daki etkin kurum ve üniversitelere gönderildi. Ankara'daki Hakim ve Savcı Adayları Eğitim Merkezi , yeni hakim ve savcıların göreve başlamadan önce 6 ay boyunca eğitime tabi tutulmaktadır, Sözleşme'de dahil olmak üzere insan hakları alanındaki kurslarını 6 saatten 10 saate çıkardı.

30. Hükümet 2000 yılında, hakim ve savcılarının eğitim reformunda çok önemli bir proje olan, Adalet Akademisinin görevleri ve organizasyonu hakkındaki yasa taslağını Meclis'e sundu. Yasa taslağı uyarınca Adalet Akademisi adli , idari ve askeri yargıçlara, savcılara , avukatlara, noterlere ve yardımcı adalet personeline temel, hizmet öncesi ve hizmet içi

eğitim verecektir. Her bir kategori için öğrencilerin somut ihtiyaçları temelinde yeni mevzuat ve eğitim yöntemleri öngörülmektedir. Avrupa Birliğine sunulan taslak Birliğin olumlu düşünceleri ve belirli önerileri ile sonuçlanmıştır. Hükümet söz konusu önerileri göz önüne alacak ve tasarının Meclis tarafından kabul edilmesini öncelik meselesi yapacaktır. Tasarı ilgili Meclis Komisyonu tarafından onaylanmış ve şu anda Meclis Plan ve Bütçe Komisyonunun huzurundadır.

31.Haziran 2002 tarihinde yargıç ve savcı ve diğer kamu görevlilerinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve AİHM içtihatları hususunda eğitimlerinin kapsamlı bir şekilde hayata geçirilmesini de içine alan Avrupa Birliği ve Avrupa Komisyonu tarafından Ortak İnisiyatif için anlaşmaya varıldı. Söz konusu yoğunlaştırılmış eğitim bu güne kadar takip edilen bireysel veya bir defaya mahsus eğitim çalışmalarından farklı olarak yeni ve önemli bir gelişmeyi teşkil etmektedir. Yukarıda bahsedilen ve yaklaşık iki yıl sürmesi beklenen Ortak İnisiyatif projesi uygun bir mevzuatın hazırlanması ile başlayacak ve gerekli uzmanlık, materyal ve diğer gereksinimleri temin edecektir. Proje Türk Adalet Bakanının Başkanlığındaki bir tavsiye grubu tarafından yönetilecektir.

Geçici Karar ResDH(2002)98'e Ek
Türk Güvenlik Güçleri Tarafından Sebep Olunan Sözleşme İhlalleri Hakkındaki
AİHM Kararlarından İcralarının Kontrolü(Genel Tedbirler) Amacıyla Bakanlar
Komitesi Huzurunda Bekleyenler.

1.Yaşam Hakkı İhlalleri(Madde 2)

Dava Tarihi ve Tespit Edilen Diğer Sözleşme İhlalleri

KAYA ,19 Şubat 1999,Sözleşme Madde 13 İhlali
GÜLEÇ, 27 Temmuz 1998
ERGİ, 28 Temmuz 1998,Sözleşme Madde 13 ve eski 25/1 İhlali
YAŞA,02 Eylül 1999,Sözleşme Madde 13 ihlali
OGUR, 20 Mayıs 1999
ÇAKICI, 08 Temmuz 1999,Sözleşme Madde 3,5,13
TANRIKULU, 8 Temmuz 1999, Sözleşme Madde 13 ve Eski 25/1 İhlali
KILIÇ, 28 Mart 2000, Sözleşme Madde 13 İhlali
KAYA Mahmut, 28 mart 2000,Sözleşme Madde 3 ve 13 İhlali
ERTAK İsmail, 09 Mayıs 2000
TİMURTAŞ, 13 Haziran 2000,Sözleşme Madde 3,5,13 İhlali
SALMAN, 27 Haziran 2000,Sözleşme Madde 3,13 ve Eski 25/1 İhlali
AKKOÇ, 10 Ekim 2000, Sözleşme Madde 3,13 İhlali
TAŞ, 14 Ekim 2000 , Sözleşme Madde 3,5,13 İhlali
DEMİRAY ,21 Kasım 2000, Sözleşme Eski Madde 25/1 İhlali
GÜL, 14 Aralık 2000, Sözleşme Madde 13 İhlali
ÇİÇEK; 27 Şubat 2001,Sözleşme Madde 3,5,13 İhlali
TANLI, Nisan 2001 , Sözleşme Madde 13 İhlali
SARLI, 27 Mayıs 2001 , Sözleşme Madde 13 İhlali
AKDENİZ ve DİĞERLERİ, 31 MAYIS 2001, Sözleşme Madde 3,5,13 İhlali
AVŞAR, 10 Temmuz 2001, Sözleşme Madde 13 İhlali
BİLGİN İrfan,17 Temmuz 2001 Sözleşme Madde 5,13 İhlali

ORAK, 14 Şubat 2002 ,Sözleşme Madde 13 İhlali
ÖNEN,14 Mayıs 2002 , Sözleşme Madde 13 İhlali

2. İşkence , Kötü Muamele,ve Alçaltıcı muamele Hakkındaki İhlaller(Madde 3):
Dava Tarihi ve Tespit Edilen Diğer Sözleşme İhlalleri

AKSOY,18 Aralık 1996 , Sözleşme Madde 5,13 İhlali
AYDIN,25 Eylül 1997 , Sözleşme Madde 13 İhlali
KURT, 25 Mayıs 1998, Sözleşme Madde 5,13 İhlali
TEKİN ,9 Haziran 1998, Sözleşme Madde 13 İhlali
VEZNEDAROĞLU Sevtap,11 Nisan 2000

İLHAN, 27 Haziran 2000, Sözleşme Madde 13 İhlali
DİKME 11 Temmuz 2000 , Sözleşme Madde 5 İhlali
SATIK ve DİĞERLERİ, 10 Ekim 2000
BÜYÜKDAĞ,21 Aralık 2000, Sözleşme Madde 6,13 İhlali
BERKTAY, 1 Mart 2001, Sözleşme Madde 5,13 İhlali
ALTAY, 22 Mayıs 2001, Sözleşme Madde 5,6 ihlali

3. Başvurucunun Aile/ Ev Hayatına Saygı Hakkı (Madde 8) ve Mülkiyet Hakkı(Protokol 1/1) İhlali

Davanın Adı ,Dava Tarihi ve Tespit Edilen Diğer Sözleşme İhlalleri

AKDIVAR ve DİĞERLERİ, 16 Eylül 1996, Sözleşme Eski madde 25/1 İhlali
MENTEŞ ve DİĞERLERİ, 28 Kasım 1997, Sözleşme Madde 13 İhlali
SELÇUK ve ASKER, 24 Nisan 1998 , Sözleşme Madde 3,13 ve Eski Madde 25/1 İhlali
BİLGİN, 16 Kasım 2000 , Sözleşme Madde 8,13 ve Protokol 1 Madde 1 İhlali
DULAŞ, 30 Ocak 2001, Sözleşme Madde 8,13 ve Protokol 1 Madde 1 İhlali

4. Tecavüzlere Karşı Mahkemeye Ulaşma Hakkının ve Etkin İç Hukuk Yolu Hakkı İhlali (Madde 6,13)

Bakanlar Komitesi Kararının İsmi (Eski Madde 32)

ÇETİN ,15 Mayıs 1997
YILMAZ ve DİĞERLERİ, 22 Nisan 1998

Ek-4

AVRUPA KONSEYİ/BAKANLAR KOMİTESİ
GEÇİCİ KARAR DH(99)434

TÜRKİYE'DEKİ GÜVENLİK GÜÇLERİNİN EYLEMLERİ;

ÖNLEMLERİN GENEL KARAKTERİ

(Akdivar ve diğerleri v. Türkiye, Aksoy v. Türkiye ,çetin v. Türkiye, Aydın v. Türkiye, Menteş v. Diğerleri v. Türkiye , Kaya v. Türkiye, Yılmaz ve Diğerleri v. Türkiye, Selçuk ve Asker v. Türkiye , Kurt v. Türkiye,Tekin v. Türkiye, Güleç v. Türkiye, Ergi v. Türkiye , Yaşa v. Türkiye)

(9 Temmuz 1999 tarihli Bakanlar Komitesinin 672. Bakan Vekilleri toplantısında benimsendi)

Bakanlar Komitesi , İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına ilişkin Sözleşmenin 32. ve 54. maddeleri uyarınca (Bundan sonra Sözleşme olarak atıfta bulunulacaktır);

Bakanlar Komitesi, Sözleşmenin 32. maddesine uygun olarak benimsenin Çetin v. Türkiye, Yılmaz ve Diğerleri v. Türkiye kararlarının icrasının denetlenmesi amacıyla önüne getirilen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin, tümü Türkiye hakkında verilmiş, Akdivar ve Diğerleri, Aksoy, Aydın, Menteş ve Diğerleri ,Kaya,Selçuk ve Asker ,Kurt, Tekin Güleç, Ergi ve Yasa kararlarını dikkate alarak;

Hem Mahkeme hem de Bakanlar Komitesi tüm davalarda, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu raporlarında ifade edilen görüşlerle mutabık olarak, Türkiye'ye dair ciddi Sözleşme ihlalleri tespit etti. Söz konusu davalar güvenlik güçlerinin ,terörle mücadele amacıyla olağanüstü hale tabi olan ülkenin güney doğusundaki faaliyetlerinden kaynaklanmıştır.

1. Yaşam Hakkı İhlalleri(Madde 2)

Davanın Adı	Mahkemenin Kararı	Tespit Edilen Diğer Sözleşme İhlalleri
Aksoy	19 Şubat 1998	13. madde
Güleç	27 Haziran 1998	
Ergi	28 Temmuz 1998	13. ve 25/1 maddeleri
Yaşa	2 Eylül 1998	13. madde

2.İşkence veya insanlık dışı muamele veya alçaltıcı muamele ihlalleri(Madde 3)

Davanın Adı	Mahkemenin Kararı	Tespit Edilen Diğer Sözleşme İhlalleri
Aksoy	18 Aralık 1996	Madde 5 paragraf 3ve madde 13
Aydın	25 Eylül 1997	Madde13
Kurt	25 Mayıs 1998	Madde 5 ve madde 13
Tekin	9 Haziran 1998	Madde 13

3. Başvurucunun evine saygı gösterilmesi(Madde 8) veya mülkiyetlerin(Madde 1 Protokol 1) barışçıl kullanılması hakkının ihlal edilmesi

Davanın Adı	Mahkemenin Kararı	Tespit Edilen Diğer Sözleşme İhlalleri
Akdıvar ve Diğerleri	16 Eylül 1996	Madde 25,paragraf 1
Menteş ve Diğerleri	28 Kasım 1997	Madde 13
Selçuk ve Asker	24 Nisan 1998	Madde 3,13 ,25 ,paragraf 1

4.Adil Yargılama ve Etkin İç Hukuk Yolu hakkı ihlalleri(Madde 6 veya 13)

Davanın Adı	Bakanlar Komitesi Kararı
Çetin	15 Mayıs 1997 tarihli karar
Yılmaz ve Diğerleri	22 Nisan 1998 tarihli karar

Tüm Yüksek Sözleşen tarafların Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (Sözleşme madde 53) ve Bakanlar Komitesi'nin (Sözleşme madde 32) kararlarına uymayı üstlendiklerini, dolayısıyla Mahkeme ve Bakanlar Komitesi kararlarında tespit edilen ihlal(lerin) benzerlerini etkin olarak önlemek için gereken tedbirleri almak zorunda olduklarını vurgulayarak;

Bu tür önlemleri alma gerekliliğinin , gerek ihlalin tekrarı hallerinde gerekse de derdest davalarda tespit edilen ihlaller açısından(işkence , insanlık dışı muamele , mülkiyetin yok edilmesi, yasal olmayan öldürmeler ve kaybetmeler gibi), önemli bir caydırıcı yol olduğunu vurgulayarak,

Türkiye'yi,yukarıda bahsedilen davalarda tespit edilen ihlaller nedeniyle alınan önlemler hakkında, bilgi vermeye davet ederek;

Türk Yetkililer Tarafından Sunulan Bilgi

Türkiye tarafından , bu güne kadar alınan tedbirlere dair (önceden bulgularan benzer yeni ihlalleri önlemek üzere benimsenen veya planlanan bu tedbirlerle ilgi ayrıntılar ektedir), sunulan bilgiyi inceleyerek ve ayrıca Yağız ve Sur davası temelinde sunulan bilgiyi de göz önüne alarak(bakınız karar DH (99)20 ve DH(99)26;

Türkiye'nin , mevzuat ve eğitim de dahil olmak üzere , işkence ve kötü muamelenin kullanılmasını gerek anayasal gerekse de yasal olarak yasaklamak amacıyla önemli bir süreçte olduğunu memnuniyetle belirterek(Bakınız Yukarıda bahsedilen yağız ve Sur kararları);

Bu çerçeve içinde Türkiye'nin ,Avrupa İşkenceyi Önleme Komisyonunun 1997 Ekimindeki Türkiye ziyareti sonunda hazırlanan komisyon raporunun ve Türk yetkililerinin geçici cevabının yayınlanmasına izin verdiğini belirterek;

Bakanlar Komitesi Değerlendirmesi

Demokratik devletin görevinin terörizme karşı etkin koruma sağlama ve insan haklarına ve hukuka saygıyı temin etme olduğunu vurgulayarak;

Söz konusu davalarda şikayet konusu edilen güvenlik güçlerinin eylemlerinin genel çerçeve olarak terörizmin yükseldiği 1991-1993 yılları boyunca gerçekleştiğini belirterek;

Buna karşın tespit edilen ihlallerin temelindeki temel problemlerin ,özellikle olağanüstü hale tabi olan bölgede, halen devam etmekte olduğunu ve söz konusu ihlallere ilişkin soruşturmaların henüz tatmin edici somut sonuçlar vermediğini belirterek;

İşkenceye , insanlık dışı ve alçaltıcı muameleye veya yasa dışı adam öldürmeye veya mülkiyetin yok edilmesine karşı hali hazırda Türk Anayasası ve yasal mevzuatında mevcut olan etkin ve sistematik korumanın uygulamaya geçirilmesinin temelde etkin, caydırıcı ve baskın önlemlerin benimsenmesine bağlı olduğu vurgulanarak ,

Türkiye'nin 1997 ve 1998 yılları boyunca güvenlik kuvvetlerinin faaliyetlerini idare eden norm sistemini güçlendirmek üzere kanun ve düzenleyici nitelikte bir çok değişik metni kabul ettiğini memnuniyetle belirterek, özellikle 6 Mayıs 1997 tarihli 4229 nolu yasa ve ayrıca sorgulanmak üzere göz altına alınan kişilerin polis gözaltısı ve sorgulanması üzerine 1 Ekim 1998 tarihli düzenleme ile göz altı sırasındaki yetki tecavüzünün önlenmesi için varolan usulü güvenceleri artırıldığını memnuniyetle belirterek(göz altındaki maksimum sürelerin azaltılması ve Habeas Corpus'un¹³ Devlet Güvenlik Mahkemesinin yetki alanına giren suçları da kapsayacak şekilde genişletilmesi');

Etkili caydırıcı önlemlerin güvenlik güçlerine, özellikle yürürlükte olan yasalara ve mevzuata uygun olarak görevlerini yerine getirebilmeleri , temel özgürlüklere ve insan haklarına saygı göstermeleri için yeterli eğitim sağlamayı amaçladığını ayrıca bu normların ihlal edilmesi halinde güvenlik güçleri mensuplarına karşı etkin iç hukuk hükümleri içerdiğini göz önüne alarak;

Türkiye'nin, güvenlik kuvvetlerinin eğitimi açısından ,Polis ve Jandarma teşkilatı personelinin kanundan kaynaklanan görevlerinin ifası sırasında ve diğer tüm aşamalarda insan haklarına riayet edilmesini hedefleyen Avrupa Birliğinin *Polis İnsan Hakları 1997-2000* programı çerçevesinde bütünsel bir reform üstlenmiş olduğuna dikkat çekerek;

Sözleşme gereklerinin Türk hukukunda etkin olarak göz önüne alınmasının sağlanması amacıyla iç hukuk yollarının etkinleştirilmesi,savcı ve hakimlerin insan hakları alanındaki bilinçlerinin artırılması ve bu konudaki eğitimin iyileştirilmesini amaçlayan çeşitli inisiyatifler(Özelikle Hakimler için eğitim kursları,organizasyonların seminerleri ve Adalet Bakanlığınca Türkiye Hakkında Mahkeme kararlarını Türkçe'ye çevrilmesi ve bunların dağıtılması girişimleri) hakkındaki gelişmeleri dikkate alarak;

Güvenlik güçlerinin güney doğudaki faaliyetleri kapsamında sebep olunan maddi ve manevi zararlara dair idare mahkemelerinin giderim amacıyla vermiş olduğu kararlardaki gelişmeleri dikkate alarak;

Buna karşın Mahkemenin bir çok kez *“Birey ,devletin dahil olduğu mülkiyetin yok edilmesi, işkence ,kötü muamele veya öldürmeye dair tartışılabilir bir vakayı açık ve kesin bir biçimde şikayet konusu ettiği zaman Sözleşmenin 13. maddesi anlamında ki etkin iç hukuk yolu, “uygun tazminatın ödenmesi” yanında “sorumlu kişilerin tespit edilmesi ve*

¹³ Göz altına kişi yasayla tespit edilen zaman dışında , hakim kararı aksini emretmedikçe, gözaltında tutulamaz.

cezalandırılmasını” da sağlayan etkin ve eksiksiz, şikayetçinin de dahil olabileceği , bir soruşturmayı gerektirir” hususunu da vurguladığımı belirterek;

Güvenlik güçleri üyelerine karşı yöneltilen cezai soruşturmanın etkinliği hakkında, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ciddi insan hakkı ihlallerini kınayan ilk kararlarından 2 yılı aşkın süre sonra Bakanlar Komitesine sunulan konuyla ilgili bilginin Devlet Güvenlik Mahkemesi kapsamına giren suçlar ve/veya olağanüstü hale tabi olan bölgede işlenen suçlar açısından , önemli bir gelişme gösterilmediğini belirterek;

Etkin ceza yargılamaları ceza yargılama usulünde yapılacak önemli reformların ,özellikle ilçe idare kurullarının dahil oldukları davalarda bu kurulun soruşturma ve davanın açılmama veya açılmama kararı hakkındaki yetkisinin ortadan kaldırılmasını, savcılık kurumunun - güvenlik güçlerinin yetki tecavüzü iddialarına karşı etkin bir şekilde takip yapabilmesi amacıyla bağımsızlığını sağlamak ve gerekli yetkilerle donatmak amacıyla- tekrar organize edilmesini gerektireceğini göz önüne alarak;

Ülkenin güney doğusundaki terörizme karşı verilen zaruri savaşa ve bu savaşta Devletin karşı karşıya kaldığı güçlüklerle rağmen kullanılan yöntemler Türkiye'nin Sözleşmeden kaynaklanan yükümlülükleriyle ve özellikle de Mahkeme ve Bakanlar Komitesi kararlarıyla uyumlu olmak zorundadır.

Bakanlar Komitesinin Sonuçları

Türk yetkililer , güvenlik güçlerinin görevlerini ifa ettikleri sırada insan haklarına saygı göstermeleri için yeniden yapılandırma ve eğitimin geliştirilmesi alanlarında yapılan çalışmalara büyük bir gayretle devam etmeye davet edilmektedir.

Türk yetkililer, güvenlik güçleri üyeleri hakkındaki değiştirileceği ilan edilen mevcut ceza usulü reformunun -özellikle ilçe idare kurulunun ceza yargılamasındaki özel yetkilerinin ortadan kaldırılarak- derhal tamamlanmasını , savcıların insan haklarını ihlal edecek şekilde yetki tecavüzü içinde olan güvenlik güçleri mensuplarını tespit edebilmeleri ve cezalandırılabilmesini sağlayacak gerekli yetki/ler ve bağımsızlıkla donatılmaları için savcılık makamını reforma tabi tutmaya davet edilmektedir.

Türk yetkilileri tarafından ,güvenlik güçlerince sebep olunan sözleşme ihlalleri nedeniyle, mağdur olan kişilerin giderimlerini derhal karşılamak üzere sarf edilen çabaların devamını desteklemektedir.

Türk yetkililer benimsenen önlemlerin somut etkileri hakkında Bakanlar Komitesini bilgilendirmeye devam etmeye ,özellikle de mahkeme tarafından karar verilen tazminatlar hakkında istatistiksel bilgiler , cezai şikayetlere dair başvuruların sayısı ve sonuçları ayrıca planlanan idari ve eğitim reformlarının kapsamı ve ayrıntıları ve bunlara tahsis edilen yöntemler hakkında bilgiler sunmaya davet edilmektedir.

Türk yetkililerin , hakim ve savcıların insan hakları açısından etkin ve hızlı bir garanti sağlayabilmeleri ve de güvenlik güçlerinin insan haklarına riayetinin bütün koşullarda sağlanabilmesi için hakim ve savcıların süreklilik arz eden ve but tür meselelerin bütünsel olarak değerlendirildiği programlar aracılığıyla eğitilmesinin geliştirilmesi ve insan hakları bilincinin yükseltilmesi için var olan inisiyatiflerin artırılması, çabalarını desteklemektedir.

Türk yetkililerin , güvenlik güçlerinin tüm koşullarda insan haklarına riayet etmelerinin sağlanması için gereken diğer tüm tedbirleri derhal benimsemesi desteklenmektedir.

Türkiye'nin Sözleşmeden kaynaklanan sorumluluğu uyarınca yukarıdaki davalara ilişkin benimsenmiş olduğu önlemler yeni Sözleşme ihlallerine engel oluncaya kadar davalardaki incelemenin devamına karar verildi.

Karar DH(99) 434 ‘ Ek

Türkiye’deki Güvenlik Güçlerinin Faaliyetleri Nedeniyle Ortaya Çıkan Sorunların İcrasına Dair Türkiye Tarafından Bakanlar Komitesine Sunulan Bilgi

Akdivar ve diğerleri v. Türkiye, Aksoy v. Türkiye ,çetin v. Türkiye, Aydın v. Türkiye, Menteş v. diğerleri v. Türkiye , Kaya v. Türkiye, Yılmaz ve Diğerleri v. Türkiye, Selçuk ve Asker v. Türkiye , Kurt v. Türkiye,Tekin v. Türkiye, Güleç v. Türkiye, Ergi v. Türkiye , Yaşa v. Türkiye)

Türk Hükümeti bu güne kadar ,Sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerinin bilincinde olarak, gerekli olan bilgiyi(sözlü veya yazılı) kesintisiz olarak Bakanlar komitesine sunmuştur ve sunmaya da devam edecektir. Bakanlar Komitesi hem Mahkemenin hem de kendi kararlarının denetimiyle sorumludur.

Yukarıda bahsedilen davalar bazı olgulara atıfta bulunmaktadır. Söz konusu davalar özellikle 1992-1993 yılları arasında, binlerce kişinin ölümüne sebep olan PKK terörist organizasyonuna karşı verilen mücadele nedeniyle meydana gelmiştir. Söz konusu istisna koşulların yaratmış olduğu güçlülere rağmen Türk Hükümeti bir çok kez ve en üst düzeyde Türkiye’deki insan hakları ihlallerine karşı mücadeledeki kararlılığını yinelemiştir.

Türkiye ,Bakanlar Komitesi’nin ve Mahkemenin yukarıda da bahsedilen kararlarını takiben yeni Sözleşme ihlallerini önlemek amacıyla aşağıda belirtilen önlemleri almıştır.(Bakınız ,Yağız ve Sur davası nedeniyle sunulan bilgi)

1.Güvenlik Güçlerinin Faaliyetlerini Düzenleyen Yasa ve Mevzuat Çerçevesinde Yapılan Reformlar

A. İşkence , Kötü muamele ve Kaybetmelerin Önlenmesi

Hükümet Türk Anayasanın 17. Maddesinin işkence ve kötü muameleyi yasakladığını, kamu görevlileri tarafından işkence ve kötü muameleye başvurulması halinde Türk Ceza Kanunu(madde 243 ve 245) uyarınca suç teşkil ettiğini hatırlatmaktadır. Ayrıca 1992’den bu yana (Bakınız Erdagöz davasında kabul edilen karar DH(96) 17) Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu madde 135/A ile işkence ve kötü muamelenin bir sorgulama metodu olarak kullanımının yasaklandığı , bu metotların kullanılması sonucunda elde edilen kanıtların ilgi kişinin onayına bakılmaksızın geçersiz ve hükümsüz olarak değerlendirileceği açıkça belirtilmiştir.

Hükümet , işkence ve kötü muamele nedeniyle suçlu bulunan kamu görevlilerine karşı uygulanacak cezaları artırmayı amaçlayan yasa tasarısını Parlamento huzuruna sunmuştur(Söz konusu cezalara ilişkin eğilimler temel olarak 3 seneden 5 seneye hapis cezası ve geçici veya sürekli olarak Kamu hizmetinden yasaklı olmayı hedeflemektedir.)

Türk yetkilileri polis göz altısı sisteminin kusurları ile göz altına alınanların işkence ve kötü muameleye maruz kalabilme riskleri arasındaki ilişkiyi göz önüne alarak ,göz altı süresinin indirilmesini ve göz altı sırasında usulü güvenceler sağlayan pek çok yasa ve mevzuat değişikliğini kabul etmiştir.

Göz altı Süresinin Uzunluğu

Yeni yasa (Kanun No:4229), Aksoy kararını takiben, göz altında tutulacak olan kişinin maksimum göz altı süresini düşürmüştür. Devlet Güvenlik Mahkemelerinin yargılama yetkisine tabi olan suçlara ve birkaç kişi tarafından birlikte işlenen suçlara dair normal şartlardaki maksimum göz altı süresi 15 günden 7 güne , olağan üstü hale tabi bölgelerde ise 30 günden 10 güne indirilmiştir. Devlet Güvenlik Mahkemelerinin yetki alanına giren ve bireyler tarafından olağan üstü hale tabi bölgede işlenen suçlara dair göz altı süresi 96 saatten 48 saate indirilmiştir. Son olarak bir den fazla kişi tarafından birlikte işlenen TMK kapsamında olmayan suçlara ilişkin maksimum göz altı süresi normal koşullarda ve olağan üstü hal koşullarında 8 günden 7 güne indirilmiştir. Yukarıda ki tüm durumlarda polis göz altısının 4 günden sonra uzatılması savcının başvurusunun takiben mahkeme kararını gerektirmektedir.

Gözaltı Sırasındaki Güvenceler

Kanun NO:4229 6 Mart 1997

4229 sayılı kanun uyarınca Devlet Güvenlik Mahkemesi yargılama yetkisi içine giren suçlarla ilişkili olarak (polis)gözaltında tutulan herkese 4 günlük göz altı süresince bir defaya mahsus olmak üzere avukatını görme hakkı verildi. Aynı yasa , söz konusu kişilere Türk Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 128. Maddesinin 4. paragrafı uyarınca göz altına alınma işlemlerinin hukuka uygunluğu hakkında itiraz hakkı sağladı.

Yeni yasa Devlet Güvenlik Mahkemesinin “Nakliye ve Muhabere Vasıtaları aleyhinde işlenen suçlar” (TCK madde 384 ve 385) alanında işlenen suçlara dair yargılama yetkisini ortadan kaldırarak olağan ceza hukukunun kapsamını genişletmiştir. Dolayısıyla bu tür suçlar nedeniyle göz altında bulunan şahıslarda göz altı süresince aynı garantilerden yararlanacaktır.

İçişleri Bakanlığının 31 Mart 1997 tarihli Genelgesi(No. 071618)

4229 sayılı kanunun kabulünden kısa bir süre sonra, İçişleri Bakanlığının 31 Mart 1997 tarihli(No. 071618)Valilere gönderilen genelgesiyle ,öncelikle Türkiye'nin Avrupa Birliği üyesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İşkencenin ve İnsanlık Dışı yada Alçaltıcı Ceza ve Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesinin tarafı olarak ikinci olarak da insan haklarını korumak ve geliştirmek amacıyla iç hukukta kabul edilen bir dizi yeni yasa temelinde (4229 sayılı yasa ile polis göz altısındaki maksimum göz altı süresinin

düşürülmesi ve göz altındaki kişiye avukatla görüşme hakkı verilmesi) Türkiye'nin uluslar arası yükümlülükleri açık ve kesin olarak hatırlatılmıştır.

Başbakanlığın “Gözaltı ,Sorgulama ve İfadeler” Başlığını Taşıyan 3 Kasım 1997 Tarihli ve 1997/73 Nolu Genelgesi

Başbakanın “Gözaltı ,Sorgulama ve İfadeler” başlığını taşıyan 3 Kasım 1997 tarihli ve 1997/73 nolu genelgesiyle göz altında tutulan kişilerin, işlediği suçlara bakılmaksızın, göz altında sırasındaki çeşitli durumlarının gözlemlenmesi hususunda güvenlik güçlerine talimat verildi. Genelgedeki talimatlardan bazıları aşağıda belirtilmiştir

İlgili yasa uyarınca göz altına alınan kişi hakları özellikle de avukatıyla görüşme hakkı hususunda bilgilendirilmek zorundadır. İstisnaya mahal olmaksızın göz altı süresinin başında bu amaca uygun formlar söz konusu kişilere verilmelidir;

Göz altına alınan kişilere ilişkin ayrıntılar mecburi olarak kayıt edilmelidir. Söz konusu kişilerin göz altılarını , transferlerini,salıverilmelerini içeren yürürlükteki usule uygun olarak kapsamlı bir kayıt muhafaza edilmelidir;

Göz altına alınan kişi için göz altı süresinin uzunluğuna bakılmaksızın göz altının başlangıç ve salıverilmesi anında doktor raporu tanzim edilmelidir;

Göz altına şahısların tutulduğu yerlerin fiziksel koşullarının uluslar arası standartlara getirilmesi için gerekli çalışmalar yapılacaktır. Bu standartlara getirilemeyen göz altı yerlerinin kullanılması mümkün değildir.

Kötü muamele iddialarına ilişkin soruşturmalar derhal başlayacaktır.

Buldukları bölgede amir pozisyonunda olan kamu görevlileri ve onların vekilleri güvenlik güçlerinin bu genelgeden kaynaklanan yükümlülüklerini sürekli olarak denetlemekle görevlidirler. Tespitlerine dair raporlar düzenli olarak ilgili bakanlıklara gönderilecektir.

Yakalama , Gözaltı ve Sorgulamaya Dair 1 Ekim 1998 Tarihli Yönetmelik

1 Ekim 1998 tarihinde Yakalama , Gözaltı ve Sorgulamaya dair güncelleştirilmiş yönetmelik Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girdi. Bu metin mevcut yasalar uyarınca göz altı ve sorgulama usullerine dair uygulanabilir kuralları özetlemekte ve aydınlatmaktadır.

Yönetmelik 4229 sayılı kanunda vaaz edilen göz altı zaman limitlerini hatırlatmakta ve aşağıda belirtilen garantilerin yakalama , göz altı ve sorgulama sırasında da uygulamaya geçirilmesini emretmektedir.

Yakalama Hakkında Bilgi Verilmesi

Göz altına alınan kişiler ,üzerlerine atılı olan suçta bakılmaksızın , göz altına alınma sebepleri, sessiz kalma ve yakınlarını bilgilendirme hakkında haberdar edilecektir.

Yakalama hakkında bir tutanak tanzim edilecek , bu tutanağın bir nüshası “ Sanığın haklarını içeren Form” ile birlikte, bahsedilen yönetmeliğe ekli olarak yakalanan kişiye verilecektir.

Göz Altına Alınanların Kayıt edilmesi

Bütün göz altına alınan kişiler kayıt edilecektir. Söz konusu kayıtlarda ki girişler özellikle , göz altına alınan şahsın hüviyetiyle ilgili tüm bilgileri, şahsın göz altına alınma tarihini, zamanını ve diğer göz altı ayrıntılarını, tıbbi rapor özetini , bilgilendirilecek yakının ismini, avukat talebine ilişkin ifadeyi, göz altı süresinin uzatılmasının ayrıntılarını , vs. bilgilerini içermelidir.

Avukatla Görüşme Hakkı

Yakalanan kişi her zaman ,konuşmalarının başka biri tarafından duyulamayacağı bir yerde, avukatıyla görüşebilir. Yakalanan kişi, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin yetki alanına giren suçlarda 4 günlük göz altı süresinin uzatılması sonrasında avukatıyla görüşebilir. Yakalanan kişinin avukatıyla olan yazışmaları herhangi bir kontrole tabi tutulamaz.

Yakının Bilgilendirilmesi

Göz altı süresince kişiye yakınlarına(Şayet yakalanan yabancı ise Konsolosluk veya Büyükelçilik)haber verme olanağı verilecektir. Devlet Güvenlik Mahkemesini yetki alanına giren suçlarda göz altına alınan kişinin yakınları , şayet bilgilendirme soruşturmanın sonucuna zarar vermez ise, aynı koşullarda bilgilendirilecektir.

Doktorla Görüşme Hakkı

Kişiler zor kullanılarak yakalandıkları veya gözaltına alındıkları zaman sağlık durumları doktor tarafından kontrol edilecektir. Söz konusu bu kişiler yeni göz altı yerlerine transfer edildikleri , salıverildikleri , mahkeme önüne getirildikleri veya göz altı süresinin uzatıldığı zamanlarda sağlık durumları yeniden kontrol edilecektir.

Herhangi bir şekilde sağlık durumları etkilenen kişiler derhal bir doktor huzuruna çıkarılacak, polis doktorları veya mahkemenin tıbbi personeli veya diğer resmi doktorlar tarafından yapılan tıbbi kontrollerin ve bakımın tümü ücretsiz olacaktır.

Devlet güvenlik Mahkemesinin yetki alanına giren suçlarda , tıbbi rapor hakim tarafından göz altı süresinin uzatıldığı anda tanzim edilecektir. İki tıbbi kontrol arasındaki süre 4 günü aşamaz.

Tıbbi raporu hazırlamakla görevli olan doktor, güvenlik veya bazı sınırlama halleri hariç olmak üzere, göz altına alınan şahsı özel olarak muayene edecektir.

Tıbbi raporlar 4 nüsha olarak tanzim edilecektir: Bir kopyası gözaltı merkezinde tutulacak, ikinci nüsha göz altına alınan şahsa verilecek, üçüncü nüsha dava dosyasına eklenecek, dördüncüsü ise sağlık merkezinde muhafaza edilecektir.

Göz altı Yerinin Fiziksel Koşulları:

Göz altı yerleri en az 7 metrekare , 2.5 metre yüksekliğinde ve 2 metre eninde olacaktır. Doğal ışık ve havalandırma temin edilecektir.

İfadeler ve İncelemeler

Yakalanan kişi ifade verdiği zamanlarda gerek kendi avukatının veya Baro tarafından görevlendirilen bir avukatın ,vekaletname aranmaksızın , huzurda bulunmasını talep edebilir.

Şüpheliler tarafından verilen ifadeler onların özgür iradelerine dayanmak zorundadır. Yasaklanmış yöntemlerle elde edilen ifadeler , şüphelinin rızası olsa dahi , kanıt olarak kullanılamaz.

Yakalanan kişi, özgür iradesini engelleyen hiçbir fiziksel veya psikolojik muameleye(örneğin işkence , kötü muamele, güç kullanımı veya şiddet) tabi tutulmayacaktır.

Yargılama İşlemleri

Yakalanan kişi ,üzerine atılı olduğu suça bakılmaksızın, Cumhuriyet savcısının göz altı kararlarına ve göz altının uzatılması kararına Mahkeme nezdinde itiraz edebilir ve salınmasını talep edebilir.

Göz altına alma, sorgulama ve diğer göz altı işlemlerini gerçekleştirin (yasayla yetkilendirilmiş) polis kuvvetleri adı geçen yönetmeliğin uygulanmasından sorumludur.

B. Yasa dışı adam öldürmenin ve Mülkiyetin Yok edilmesinin

Engellenmesi

Hükümet, Türk Ceza Kanununun kasıtlı veya kasıtsız olarak ateşe verme hallerini (özellikle madde TCK 369,370,371,372,383), kasıtlı olarak başka birinin mülküne zarar vermeyi, kasıtsız (TCK 452,459) veya kasıtlı olarak adam öldürmeyi(madde 448) suç olarak tanımladığını hatırlatmaktadır. Önemli bir zarara sebebiyet verdiğiinden veya yaşam hakkını veya mülkiyet hakkını ihlal ettiğiinden kuşku duyulan silahlı kuvvetler mensupları hakkında , şayet söz konusu bu fiiller bir emrin icrası değilse (Askeri Ceza Kanunu madde 89), kovuşturma işlemlerine başvurulabilir.

Hükümetin güç kullanımının azaltılmasına dair çabaları aşağıdakileri içermektedir:

Tüm jandarma personeline yönelik olarak 23 Aralık 1996 tarihinde çıkarılan Jandarma Genel Komutanlığı Yürürlük Talimatnamesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Akdivar davası kararını takiben ,Sözleşme uyarınca Türkiye'nin yükümlülüklerine dikkat çeken

hususlara dair hükümler içerir. Talimatnameyle herhangi bir silahlı operasyonda güç kullanımını (açık olarak) mutlaka zorunlu olması şartına bağlanır.

Jandarma Genel Komutanlığı Yürürlük Talimatnamesi İnsan Hakları Kısmı , halkın ve mülkiyetin korunması için gerekli tüm tedbirin alınması ve gereken dikkatin gösterilmesi gerektiğini rütbesine bakılmaksızın tüm jandarma personeline bildirir . Talimatnamenin İnsan Hakları Kısmı güvenlik gerekçeleriyle bazı yerlerin tahliye edilmesi halinde , Jandarma personelinin yerel idare makamlarının kanun ve ilgili mevzuat uyarınca almış oldukları kararlara icap etmelerini ve tahliye boyunca herhangi bir zarara meydan verilmemesi amacıyla gereken tüm tedbirleri almalarını vaaz eder.

Bu talimatnameler , güvenlik güçlerinin ceza hukuku , özel hukuk ve disiplin hukuku uyarınca mesuliyetlerini tespit etmek açısından özel bağıdır.

II. Yeni Yasanın ve Amir mevzuatın Uygulanması

A. Güvenlik Güçleri için Eğitimsel Önlemler

Hükümet, 6 Mart 1997 tarihli 4229 sayılı yasa tarafından sağlanan usulü güvencelerin dışında , amir mevzuatın daha sonra çıkarılan yönetmeliklerle birlikte güvenlik güçlerinin göz altı sırasında temel insan haklarına gösterdikleri saygıya dair olan tutumlarındaki tekrar oranında önemli bir etki yarattığını, bu etkinin ayrıca polis göz altısına dair yönetmelik ve diğer kuralların tüm düzeyde uygulanabilmesi için gerekli olan eğitim tedbirleri ve düzenleyici kuralların hazırlanarak hızla kabul edilmesiyle desteklendiğini vurgulamaktadır.

Ayrıca Güvenlik Güçleri için 1995-1996 yıllarında insan hakları eğitim programı düzenlenmiştir. Genel Kurmay Başkanlığı ile işbirliği içerisinde bir dizi toplantı şeklinde olağan üstü hale tabi olan bölgede(Diyarbakır,Elazığ, Van) yapılan toplantılar bu çalışmalara dahildir.

1996 ve 1997 yıllarında Jandarma Genel Komutanlığı tarafından insan haklarını geliştirmek ve yapılandırmak amacıyla, seminer çalışmalarını ve teorik - pratik düzeyde insan hakları eğitimini amaçlayan grup çalışmalarını içeren, eğitim programları düzenlemiştir. Komutanlık Karargahı tarafından Mayıs 1998 yılında tüm jandarma personelinin konuyla ilgili bilincini attırmak ve bu alandaki sorumluluk hissini kuvvetlendirmek amacıyla bir İnsan Hakları Broşürü yayınlandı. Bu broşür tüm jandarma birimlerine dağıtıldı.

En son olarak Avrupa Birliği'nin 1997-2000 yılları arasında düzenlenen "Polis ve İnsan Hakları" programının bir tarafı olarak, Türk polisinin hizmet , yönetim ve temel eğitimlerinin tekrardan organize edilmesi ihtimali üzerine Türk polis yetkilileriyle yakın bir işbirliği içerisinde çalışmalar yürütüldü. Bu fizibilite çalışması polisin hizmet , yönetim ve temel eğitimi üzerine pek çok öneri ile Nisan 1999 tarihinde sonuçlandı. Öne sürülen ve temel olduğu tespit edilen reformların uygulamaya geçirilmesi için gerekli finansman kaynağı ve uygun yöntemler tahsis edilmektedir. Şu an için, programın ulusal jandarma için uygulanması hususunda karar verilmemiştir.

Bütün çalışmaların ve şu andaki inisiyatiflerin amacı tüm polis memurları ve jandarma personelinin görevlerine başlar başlamaz insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı

göstermeleri amacıyla eğitilmelerini sağlamaktır. Çalışmalar üst düzey personele ilişkin ayrıca kendi personellerinin günlük hizmet sırasında insan haklarına uygun davranmalarını temin edebilmeleri amacıyla, sağlıklı idare eğitimini de sağlamayı amaçlamaktadır.

B. Güvenlik Güçlerinin Eylemlerine Karşı Etkin İç Hukuk Yolları Hakkında

Hükümet , güvenlik kuvvetlerince sebep olunan kötü muamele, mülkiyetin yok edilmesi , adam öldürme suçlarına ilişkin Türk hukukunda mevcut olan çeşitli iç hukuk yollarının güçlendirildiğini bildirmektedir.

Tazminat Başvuruları

Türk Anayasası'nın 125. Maddesi ,idarenin kendi eylem ve işlemlerinden dolayı ortaya çıkan zararlarda tazminat ödemesi gerekeceğini içermektedir. 25 Ekim 1983 tarihli 2935 sayılı ek kanunun 1. kısmı tazminat içerikli bu tür başvuruların olağanüstü hal bölgesinde de idare mahkemelerine sunulacağı hükmünü içerir.

Son yıllarda Türk idare mahkemeleri yukarıda belirtilen hükümler temelinde fiziksel , maddi veya manevi zarara maruz kalan mağdurlar için , yetkililerin kusuru temelinde veya çok sıkça uygulanan şekliyle davacıları yetkililerin kusurlu olmasını ispatlama, hatta sorumlu kişileri tespit etmeden muaf tutma halini içeren “sosyal risk” teorisi çerçevesinde idarenin objektif sorumluluğunu içeren bir tazminata hükmetme pratiği geliştirmiştir. Hükümet , olağanüstü halin yürürlükte olduğu yerlerde düzenlenen silahlı operasyonlar nedeniyle mağdur olan kişiler lehine Türk idare mahkemeleri tarafından devletin objektif sorumluluğu temelinde hükmedilmiş pek çok tazminat kararını Bakanlar Komitesine sunmuştur(1998 yılında yaklaşık 50 mahkeme kararı sunulmuştur.). Hükümet , Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin 23 Eylül 1998 tarihinde yayınladığı Aytekin v. Türkiye kararındaki “ Devletin objektif sorumluluğu temelinde tazminat talebinde bulunma halinin , iç hukuk yollarının tüketilip tüketilmediğinin incelendiği sırada göz önüne alınacak bir element olabileceği” tespitine işaret etmektedir(Kararın paragraf 84 ve 85).

Hükümetin görüşüne göre kimliği belirsiz kişilerce veya güvenlik güçlerince sebep olunan zararlara tazminat ödenmesi pratiği yukarıda belirtilen kararlar uyarınca gelişmiştir.

Hükümet bundan dolayı mağdurların özel birtakım finansman yollarıyla mahkeme huzurunda dava açmalarını gerektirmeden tazminat sağlayabilecekleri bir sistemi amaçlayan tasarımı TBMM’de müzakereye sundu.

Cezai Muhakeme

Hükümet , Türk Ceza Usul Kanununun 151 ve 153. maddeleri uyarınca mülkiyetin yok edilmesi, adam öldürme ,işkence ve kötü muameleye maruz kalma hakkındaki şikayetlerin cumhuriyet savcısına veya yerel idare yetkililerine yapılabileceğini belirtmektedir. Cumhuriyet savcısı ve polis madde 153 uyarınca kendilerine yapılan şikayetler hakkında araştırma yapmakla yükümlüdürler. Savcı CUMK madde 148 uyarınca dava açılıp açılmayacağı hakkında karar verir.

Buna karşın 1 Temmuz 1987 tarihli 258 sayılı kanun hükmünde kararnamenin 4. Paragrafı 1. Kısmı uyarınca ,şayet hakkında suçlama bulunan şahıs kamu görevlisi veya devlet memuru

ise (güvenlik güçleri bu kategori kapsamındadır) davanın açılması için ilçe idare kurulundan(İl meclisinin icra komitesi) yetkilendirme alınmak zorundadır. Söz konusu kurul iddialar hakkında ilk soruşturmayı yürütür.

Hükümet ,Başbakanlığın 26 Şubat 1998 tarihli genelgesini takiben, kamu hizmetlerini gören kişilere karşı bu tür soruşturmalar açılması halinde yukarıdaki usulün ortadan kaldırılmasını amaçlayan öneri tasarımı müzakere için TBMM'ye sundu. Cumhuriyet savcıları bu reformun sonucu olarak -Ceza Muhakemeleri Yasasının olağan hükümlerine uygun olarak- güvenlik güçleri mensuplarınca işlendiği iddia edilen bu tür suçların soruşturulmasında tamamıyla yetkili olacaktır.

Mahkeme(AİHM) Kararlarının Yayınlanması ve Dağıtılması

Adalet Bakanlığı ilgili tüm AİHM kararlarını olduğu kadar Türkiye hakkındaki davalardaki kararlarını da -Mahkeme kararlarında tanımlanan sözleşme icaplarının Türk hukukuyla uyumlu hale getirilmesi amacıyla - en azında çeşitli yargı kollarındaki temyiz mahkemelerine, Yargıtay Dava Daireleri Genel Kuruluna göndermektedir. Son günlerde AİHM' si kararlarının çevirileri Adalet Bakanlığının sadece Türk Mahkemeleri kararlarını yayınlayan *Karar Bülteni* kapsamına dahil edilmiştir.

Belirli Mahkeme(AİHM) kararları ayrıca Ankara Barosu Dergisinde yayınlanmıştır. Dergide yayınlanan kararların tümü Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Bülteni adı altında Hacettepe Üniversitesi Dış Politika Enstitüsü tarafından yayınlanmıştır(Avrupa Birliğinin katılımıyla).

Hakim ve Savcıların Eğitimi

Son yıllarda hakimlerin ve savcılarının görevlerinin icrası sırasında Sözleşme ve özellikle de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarını etkin olarak uygulamaya geçirmelerini sağlamak üzere bir çok çalışma yapılmıştır. Bu amaçla Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Başkanının katılımıyla 2 seminer düzenlenmiştir(özellikle 1997 yılında yapılan seminer, olağan üstü hale tabi olan bölgedeki hakim ve savcılarının katılımıyla ve Mahkeme (AİHM) kararlarıyla ortaya konan problemler üzerine konsantre olmuştur). 1998 yılındaki konferans ise Temyiz Mahkemeleri, Dışişleri Bakanlığı , Yargıtay Genel Kurulu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi temsilcilerinin katılımıyla düzenlenmiştir(Seminerde , Devlet memurlarının cezai sorumluluğu hususundaki ilgili problemler üzerine durulmuştur).

Hukuk mesleğinin icrası temelinde Sözleşme üzerine düzenlenen seminer , konferans ve bilgilendirme toplantılarının sayılarında bir artış planlanmaktadır. Adalet Bakanlığı tarafından buna ek olarak gelecekte hakimlik ve savcılık mesleğini icra edecek kişilerde Sözleşme ve Sözleşme gereklilikleri hakkında daha genel bir bilincin sağlanması amacıyla olağan hakim ve savcı eğitim programına dahil edilecek bir kursun yapılacağı ilan edilmiştir. Hükümet tamamlayıcı olarak 1999 yılından itibaren Avrupa Birliğinde ve özellikle de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde staj yapmayı amaçlayan hakimler için gereken finansman desteğini tahsisi etmektedir.

Serkan Cengiz Avukatlık ve Danışmanlık Bürosu
847 Sokak Çoşkunoğlu İşhanı No:6/108 Konak İzmir
Tel.0 232 445 39 08 Faks.0 232 489 41 98
E-posta. info@serkancengiz.av.tr
www.serkancengiz.av.tr

Hükümet ayrıca Sözleşme alanında çeşitli Barolarca(özellikle İstanbul ve İzmir Baroları) ortaya konulan ilgiye ve bu organizasyonlar tarafından (hakim ve savcılarında sıklıkla katıldığı) düzenlenen bilgilendirme toplantılarına vurgu yapmak istemektedir.

